

с. 29
[29]

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУДОВИЙ ПРОЦЕС

(схеми нормативно-правової логістики)

Додаток до науково-методичного посібника
«Конституційне правосуддя в Україні»

Проф. А.О. Селіванов

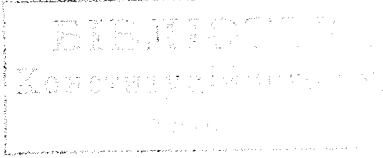
Повернути книгу не пізніше зазначеного терміну.

«Матрікс Прес» тел. (044)-587-52-79 bibteh.com.ua

Урр

Київ — Логос — 2021

Конституційний судовий процес (схеми нормативно-правової логістики) /
 С29 Наук.-практ. посіб. Проф. А.О. Селіванов. – К.: Логос, 2021. – 45 с.
 ISBN 978-617-7442-93-5.

Науково-практичний посібник має за мету сприяти вивченню предмета «Конституційне правосуддя в Україні». Конституційне судочинство наочно відтворено у нормативно-логістичній послідовності функціонування єдиного органу конституційної юрисдикції відповідно до оновленого Закону України «Про Конституційний Суд України», враховує зміни у статусі, формах і методах застосування функцій конституційного судового контролю, офіційного тлумачення норм Конституції та запровадження інституту конституційної скарги.

Розраховано на методичну допомогу, яку отримують студенти у праворозумінні нової конституційної моделі Суду, а також може бути рекомендовано фахівцям у галузі права.

УДК 342.565:340.132](477)(07)

ВВЕДЕННЯ ДО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ

Конституційна судова реформа, яка характеризується змінами та доповненнями Конституції України згідно із Законом № 1401-VIII від 2 червня 2016 року, визначила новий формат, статус і діяльність Конституційного Суду України, який відповідно до чинного з 13 липня 2017 року Закону України № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України» наділений новими повноваженнями щодо застосування конституційного контролю та проведення офіційного тлумачення норм Конституції у сферах публічного і приватного права. Новелами конституційних змін, які пов'язані зі структурою Конституційного Суду України, є побудова організаційної структури суб'єктів конституційного судового провадження, що складаються з Великої палати, двох Сенатів, колегій, які щодо конституційних проваджень діють як Конституційний Суд.

Для вирішення питань, пов'язаних з організаційною діяльністю Суду, скликаються пленарні засідання Суду (щонайменше 12 суддів) та засідання Суду (щонайменше 10 суддів). Порядок проведення засідань та спеціальних пленарних засідань Суду встановлюється Регламентом Конституційного Суду України (акт приймається Судом).

Важливо пам'ятати, що Конституційний Суд – це «суд права, а не фактів у матеріальному розумінні». На засіданнях Суду розглядаються всі питання, які входять до його компетенції, що регулюється порядком при-

йняття клопотань (конституційних подань, конституційних звернень та конституційних скарг).

Передбачено виконання Судом і дотримання учасниками провадження процесуальних стадій (процедур), які забезпечують розгляд справ у Конституційному Суді України. Для кожного учасника конституційного провадження Закон передбачає відповідний статус у реалізації права участі в судовому провадженні.

Виділення особливостей окремих проваджень у справах за конституційною скаргою з питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою, передбачають залучення осіб (громадян, юридичних осіб непублічного статусу та політичних партій і громадських об'єднань) до участі в конституційному провадженні. Прийняття та виконання актів Конституційного Суду України теж регулюються вказаним Законом.

Компетенція судової юрисдикції реалізується у сфері конституційного правосуддя єдиним органом – Конституційним Судом України. Серед інших питань, зокрема, ним врегульовані взаємовідносини із суб'єктами права на конституційне подання та конституційне звернення до Суду. Суб'єктами права внесення цих клопотань до Конституційного Суду є, крім інших органів (осіб), група народних депутатів України не менше 45 осіб. Ініціатори – народні депутати України, які от-

римують згоду у формі підписів щодо створення такої групи для внесення до Суду конституційних клопотань. При цьому необхідно керуватися нормами Закону, які визначають порядок, стадії і форми здійснення конституційних проваджень.

Виходячи зі статей 51 та 53 Закону України «Про Конституційний Суд України», конституційне подання та конституційне звернення є письмовою формою клопотань до Конституційного Суду. Важливо суворо дотримуватися встановлених Законом вимог при підготовці відповідних питань, зокрема в обґрунтуванні клопотань необхідними доказами матеріального і процесуального права, та підготуватися для участі у розгляді тієї чи іншої категорії справ у Конституційному Суді України, якщо справу «відкрито» для розгляду і суб'єкт права звернення повідомлений про порядок письмового або усного провадження.

З метою виконання усіх вимог та дотримання процедури підготовки матеріалів для внесення на розгляд Суду пропонуємо ознайомитись і керуватися порядком складання

конституційного подання та конституційного звернення, встановленим Законом України «Про Конституційний Суд України» № 2136-VIII в редакції від 13 липня 2017 року. При цьому важливо уважно ознайомитися зі схемами проходження внесених матеріалів у Конституційному Суді України, з'ясувати послідовність проходження справ у конституційному провадженні.

Регламент Конституційного Суду України, затверджений Рішенням Конституційного Суду України, діє у новій редакції згідно з Рішенням Конституційного Суду України (сайт Конституційного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/docs/177>). Регламент Суду передбачає належну підготовку всіх документів, які направляються суб'єктом права на конституційне подання, і цим важливо керуватися, коли йдеться про вимоги до оформлення документів, що дає можливість розглядати справу, яка внесена до провадження для прийняття рішення або висновку Конституційним Судом України.

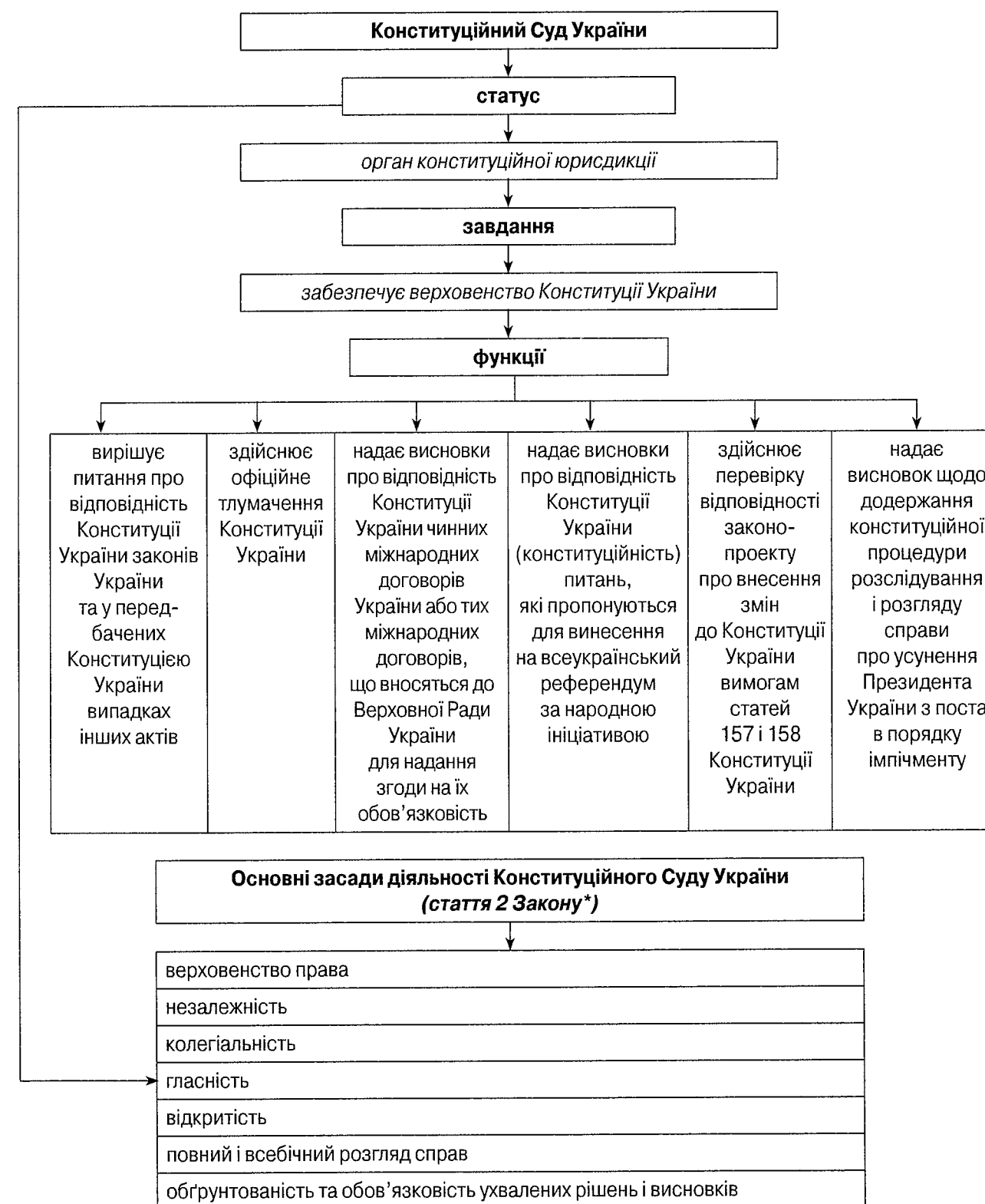
*Доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії
правових наук України,
лауреат Державної премії
у галузі науки і техніки України
за 2018 рік*

А.О. Селіванов

Схема 1

КОМПЕТЕНЦІЯ, ПОВНОВАЖНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ТА ЗАСАДИ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ

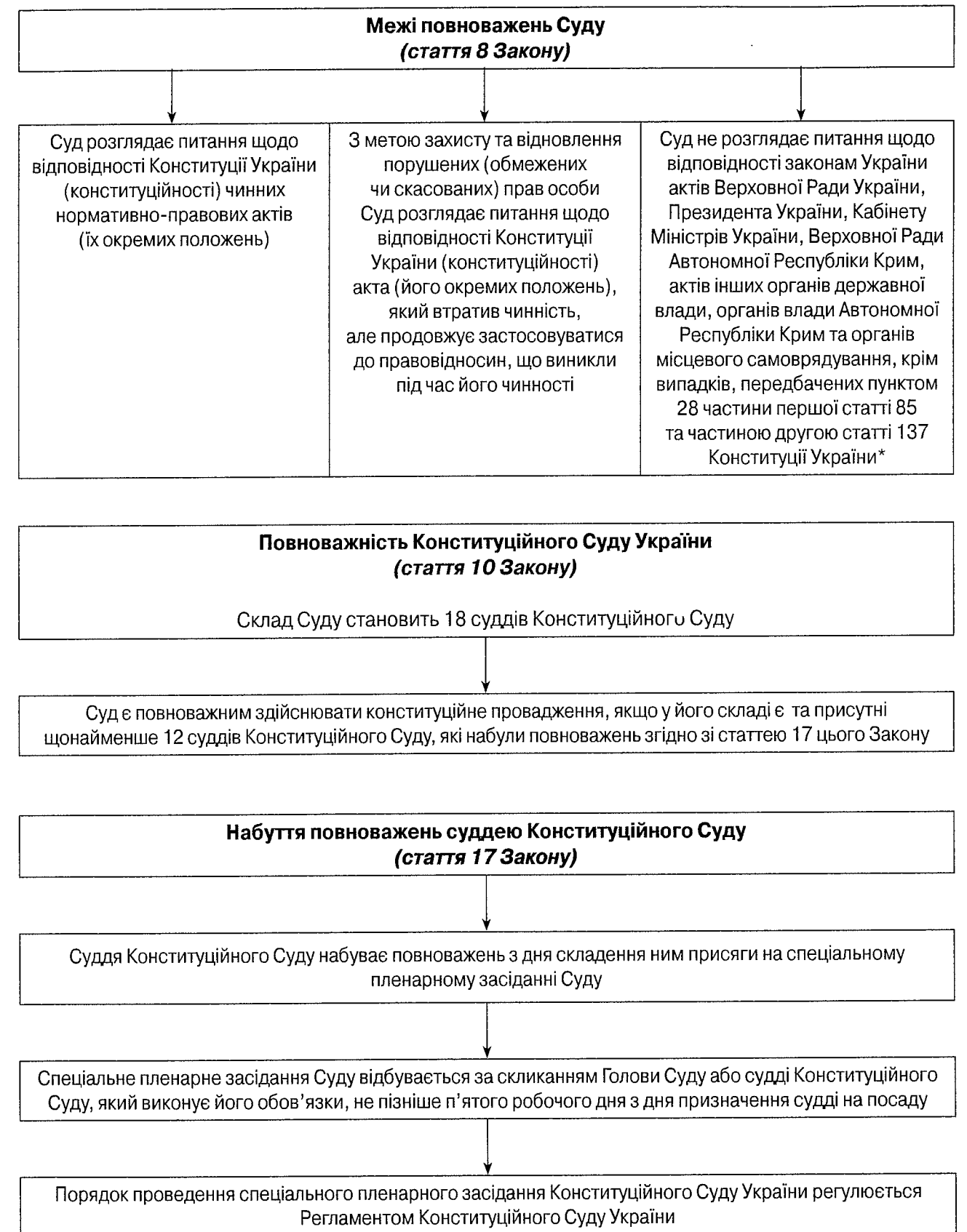
(статті 147, 151, 157, 158 Конституції України,
стаття 1 Закону України «Про Конституційний Суд України»)

* Далі в тексті всі номери статей Закону зазначені згідно із Законом України «Про Конституційний Суд України».

Повноваження Конституційного Суду України є реалізацією конституційного судового контролю* (стаття 150 Конституції України, стаття 7 Закону)				
1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим				
2) офіційне тлумачення Конституції України				
3) надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість				
4) надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України висновків про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою				
5) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту в межах, визначених статтями 111 і 151 Конституції України				
6) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України				
7) надання за зверненням Верховної Ради України висновку про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України				
8) вирішення питань про відповідність Конституції України та законам України нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим за зверненням Президента України згідно з частиною другою статті 137 Конституції України				
9) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України				
Питання, передбачені пунктами 1, 2, розглядаються за конституційними поданнями				
Президента України	щонайменше сорока п'яти народних депутатів України	Верховного Суду	Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини	Верховної Ради Автономної Республіки Крим

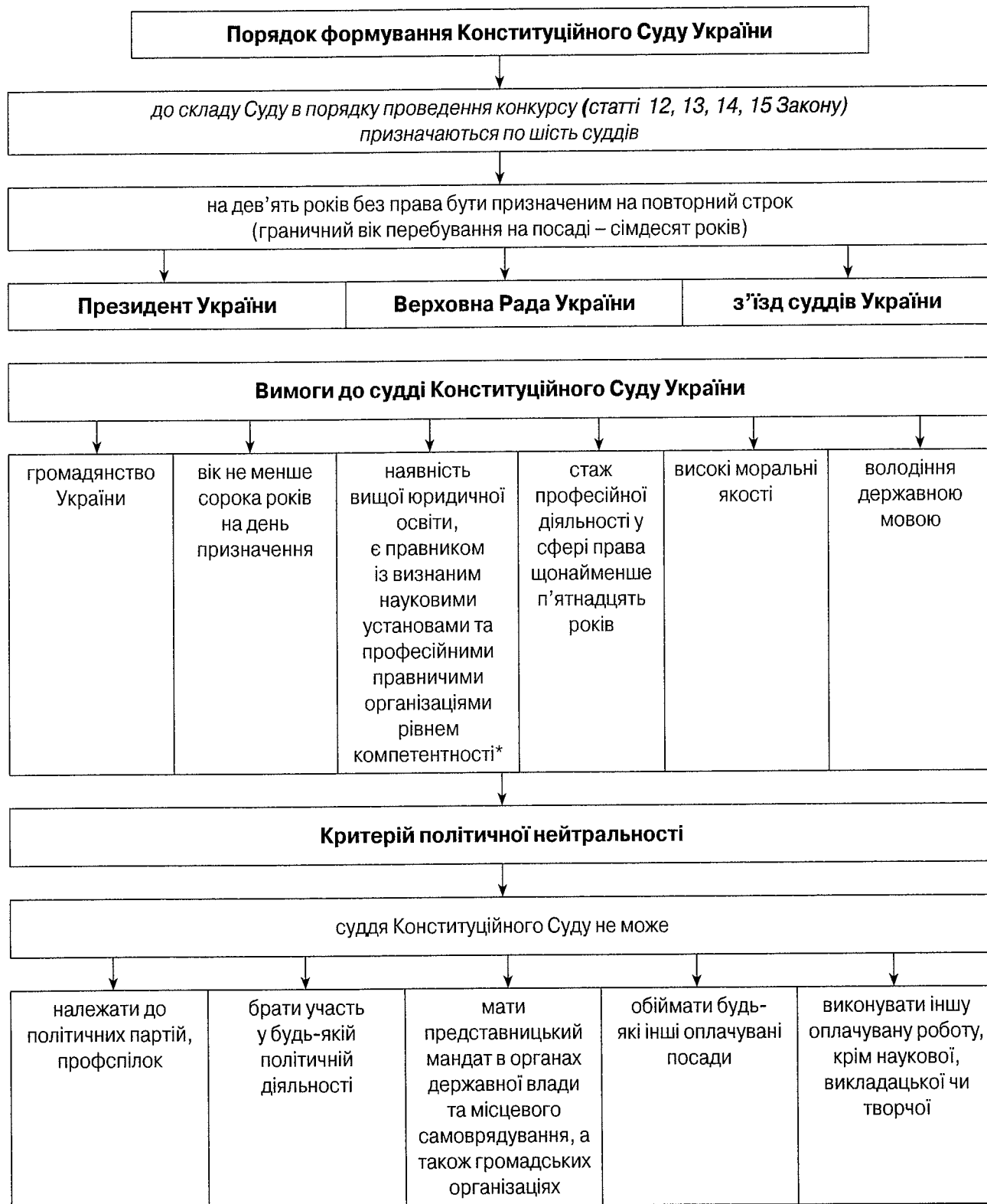
* Здійснення Конституційним Судом України конституційного судового контролю та офіційного тлумачення положень Конституції України належить до його виключної компетенції у формуванні доктрини «судового конституціоналізму».

* Законність таких актів органів державної влади розглядається у порядку адміністративного судочинства.

Схема 2

**СКЛАД ТА ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ,
ПОРЯДОК ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ СУДДІВ
(статті 148, 149¹ Конституції України, статті 9, 11, 16, 20, 21 Закону)**

* Одним із критеріїв такого визнання є наявність наукового ступеня кандидата або доктора юридичних наук (за новою класифікацією доктор філософії або доктор юридичних наук).

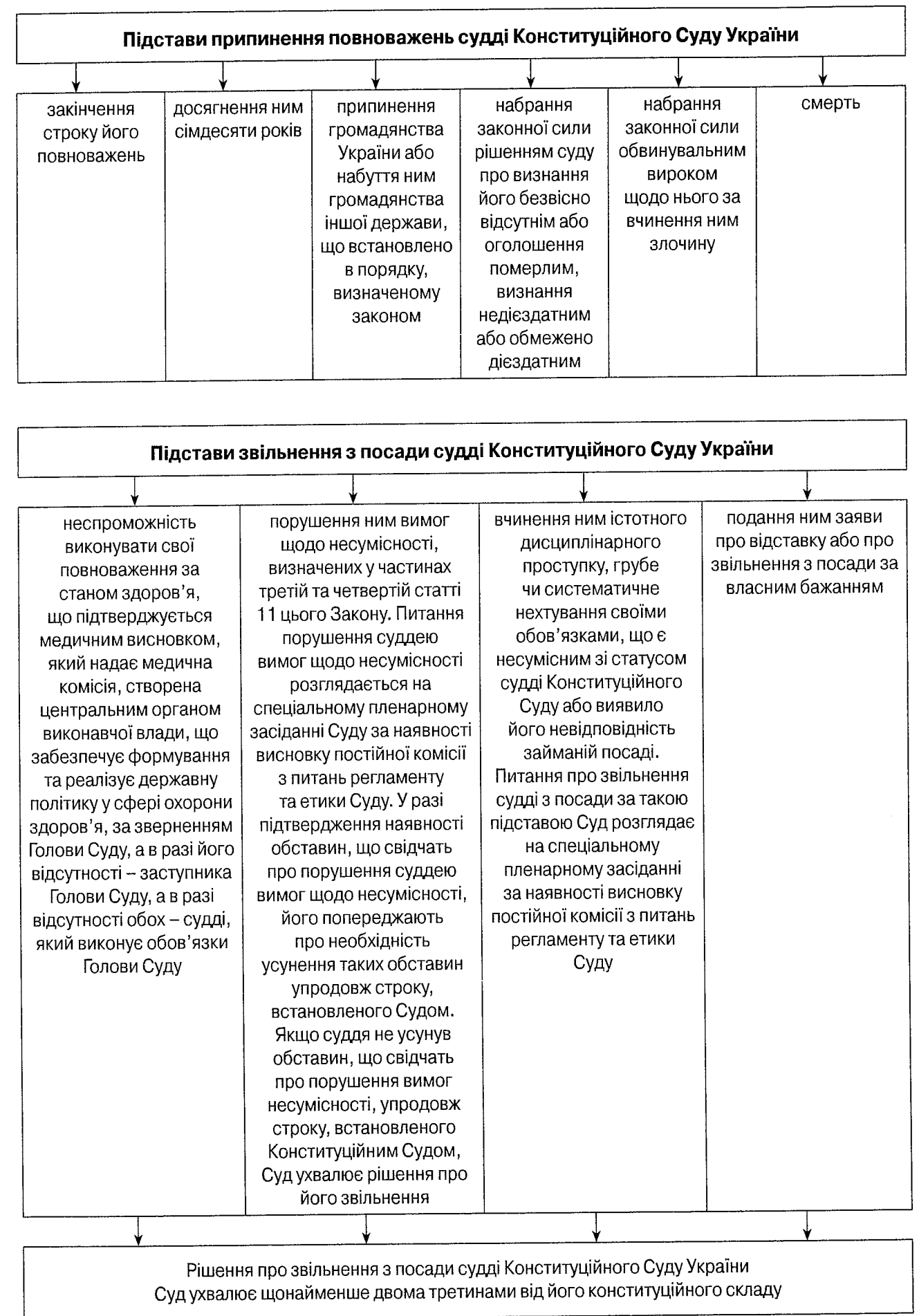

Схема 3

**ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

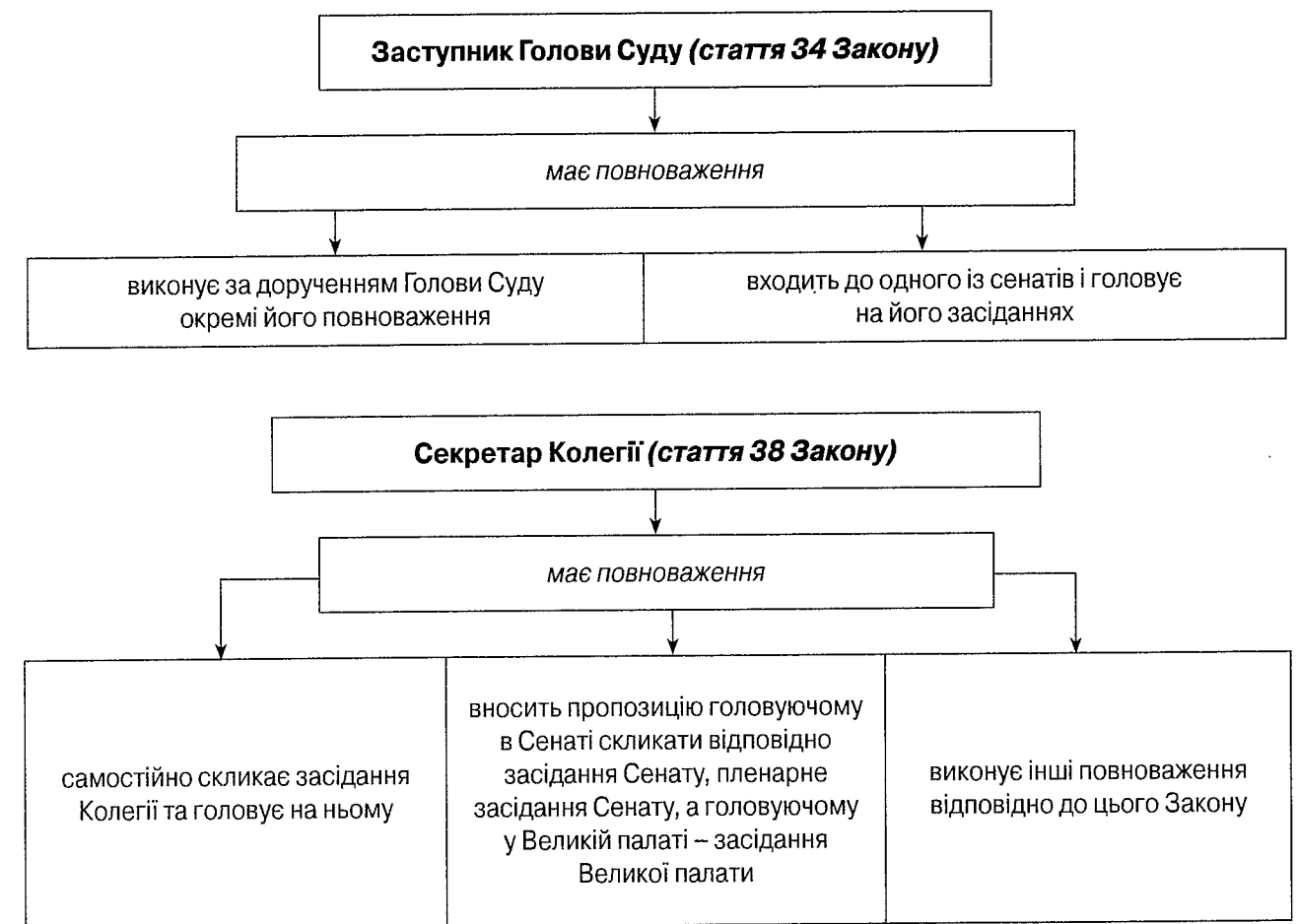
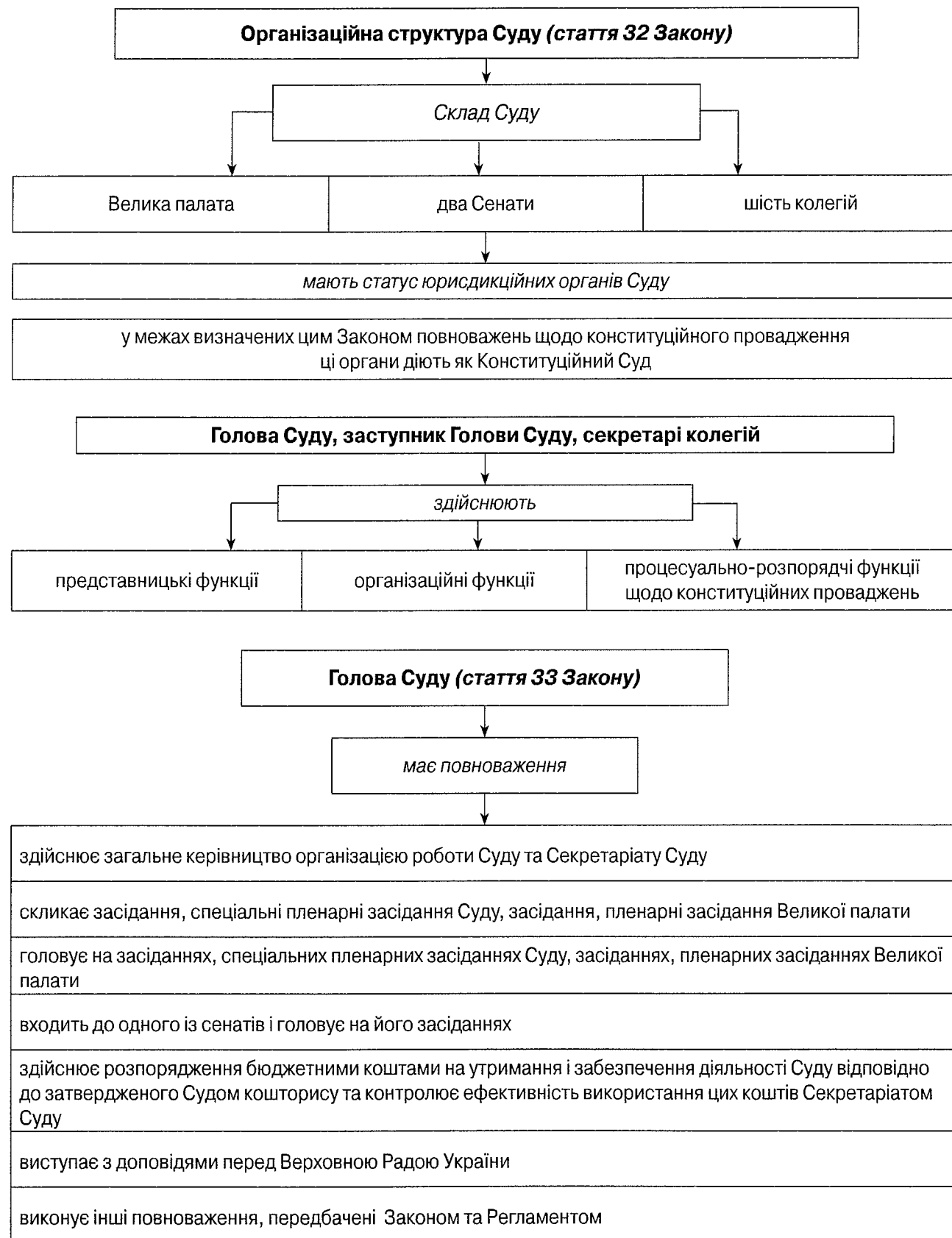

Схема 4

СЕКРЕТАРІАТ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Секретаріат Конституційного Суду України (стаття 44 Закону)

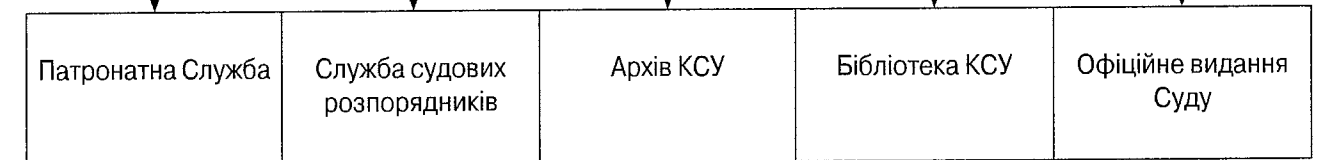

Основні функції Секретаріату Конституційного Суду України

- 1) забезпечує підготовку та проведення засідань колегій, засідань і пленарних засідань сенатів та Великої палати, засідань і спеціальних пленарних засідань Суду
- 2) забезпечує діяльність Голови Суду, заступника Голови Суду, секретарів колегій, суддів Конституційного Суду
- 3) забезпечує офіційне оприлюднення актів Суду
- 4) надсилає акти Суду згідно з частиною шостою статті 88 цього Закону
- 5) надсилає відповідні акти Суду до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну правову політику, для внесення до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів та опублікування в Офіційному віснику України
- 6) здійснює реєстрацію та попередню перевірку всіх форм звернень, що надійшли до Суду, готує попередні висновки про наявність підстав для відкриття конституційного провадження у справі або відмови у відкритті конституційного провадження
- 7) здійснює офіційне спілкування із суб'єктами звернень до Суду, учасниками конституційного провадження та особами, залученими до участі у конституційному провадженні
- 8) може брати участь у підготовці проектів нормативних актів, що стосуються питань діяльності Суду
- 9) забезпечує діяльність постійних комісій Суду, Науково-консультативної ради Суду
- 10) здійснює контроль за своєчасним надходженням документів, матеріалів та іншої інформації у конкретній справі, яку готує до розгляду або розглядає Суд, а також документів, матеріалів та іншої інформації, витребуваних суддею-доповідачем у справі згідно з цим Законом

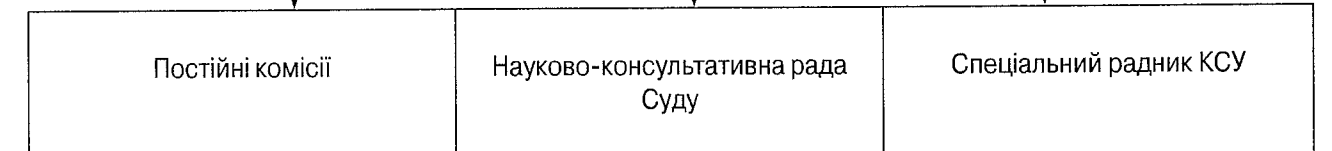
- 11) організує роботу та підвищення кваліфікації працівників – державних службовців та персоналу
- 12) забезпечує дотримання встановленого Регламентом Конституційного Суду України порядку проведення конституційного судочинства, а також виконання учасниками провадження обов'язків дотримання вимог, передбачених Законом України «Про Конституційний Суд України»
- 13) узагальнює практику виконання актів Суду
- 14) виконує інші завдання, передбачені цим Законом та Регламентом

Структура Секретаріату (статті 44, 45, 46, 47 Закону)

Науково-експертний, юридичний, організаційний, матеріально-технічний, бухгалтерсько-фінансовий та інші підрозділи

Допоміжні органи Конституційного Суду України (статті 40, 41, пункт 3 Перехідних положень Закону)

**ЗВЕРНЕННЯ ДО КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
СУБ'ЄКТІВ ПРАВА НА ВНЕСЕННЯ КЛОПОТАННЯ
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗМІСТУ***

Форми звернення до Конституційного Суду України (статті 50, 51, 53, 55 Закону)		
конституційне подання	конституційне звернення	конституційна скарга
письмове клопотання щодо: 1) визнання акта (його окремих положень) неконституційним; 2) офіційного тлумачення Конституції України	письмове клопотання про надання висновку щодо: 1) відповідності Конституції України чинного міжнародного договору України або міжнародного договору, що вноситься до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість; 2) відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою; 3) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту; 4) відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України; 5) порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України; 6) відповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України	письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу

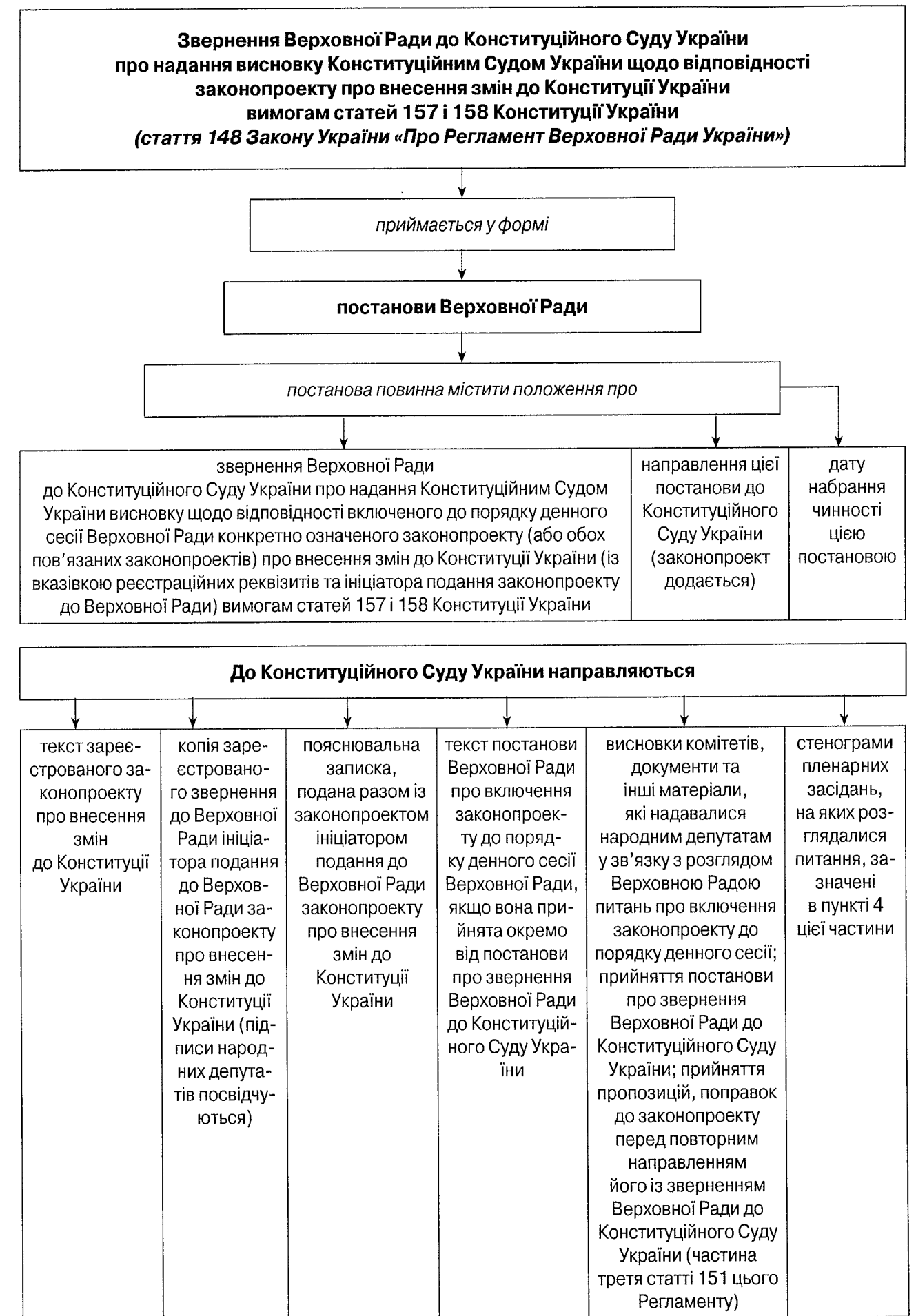
* Згідно з пунктом 16¹ Перехідних положень Конституції України представництво інтересів державних органів – суб'єктів права на внесення конституційних клопотань та участі у конституційних провадженнях з 2020 року мають здійснювати представники прокуратури, а громадян та інших осіб – адвокати.

**СУБ'ЄКТИ ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ
ДО КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

Суб'єкти права на звернення до Конституційного Суду України (статті 52, 54, 56 Закону)		
Суб'єкти права на конституційне подання	Суб'єкти права на конституційне звернення	Суб'єкти права на конституційну скаргу
– Президент України; – щонайменше сорок п'ять народних депутатів України; – Верховний Суд; – Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; – Верховна Рада Автономної Республіки Крим	– Президент України – за пунктами 1, 2, 6 частини першої статті 53 цього Закону, що впливає із статей 137, 151 Конституції України; – Верховна Рада України – за пунктами 3, 4, 5 частини першої статті 53 цього Закону, що впливає з пункту 28 частини першої статті 85, статей 151, 159 Конституції України; – Кабінет Міністрів України – за пунктом 1 частини першої статті 53 цього Закону, що впливає із статті 151 Конституції України; – щонайменше сорок п'ять народних депутатів України – за пунктами 1, 2 частини першої статті 53 цього Закону, що впливає із статті 151 Конституції України	– фізична або юридична особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) відносно конкретно її прав і обов'язків суперечить Конституції України. Зокрема, остаточне судове рішення означає визначення правосуб'єктності та вирішення спору згідно з чинним законодавством України; – до суб'єктів права на конституційну скаргу не належать юридичні особи публічного права. Зокрема, органи державної влади та місцевого самоврядування (їх посадові особи). Народні депутати України за цим правом мають діяти як громадяни (фізичні особи) щодо власних суб'єктивних прав

ВИМОГИ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ ІНІЦІЙОВАНИХ КЛОПОТАНЬ (ЗВЕРНЕНЬ) СУБ'ЄКТІВ ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ ДО КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Основні вимоги щодо оформлення ініційованих клопотань (звернень) суб'єктів права на звернення до Конституційного Суду України (статті 51, 53, 55 Закону)		
У конституційному поданні зазначаються:	У конституційному зверненні зазначаються:	У конституційній скарзі зазначаються:
1) суб'єкт права на конституційне подання; 2) відомості про представника суб'єкта права на конституційне подання; 3) документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційне подання, із зазначенням повного найменування, номера, дати ухвалення, джерела офіційного видання акта; 4) перелік документів і матеріалів, що додаються	1) суб'єкт права на конституційне звернення; 2) відомості про представника суб'єкта права на конституційне звернення; 3) документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційне звернення, із зазначенням повного найменування, номера, дати ухвалення, джерела офіційного видання акта; 4) перелік документів і матеріалів, що додаються	1) прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) громадянина України, іноземця чи особи без громадянства, адреса зареєстрованого місця проживання особи (для іноземця чи особи без громадянства – місця перебування) або повна назва та місцезнаходження юридичної особи, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є; 2) відомості про уповноважену особу, що діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу; 3) короткий виклад остаточного судового рішення, в якому було застосовано відповідні положення закону України; 4) опис перебігу розгляду відповідної справи в судах; 5) конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України; 6) обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону; 7) відомості про документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційну скаргу, із наданням копій цих документів і матеріалів; 8) перелік документів і матеріалів, що додаються

БІБЛІОТЕКА
Конституційного Суду України

**СУБ'ЄКТИ ВІДПРАВЛЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДОЧИНСТВА**

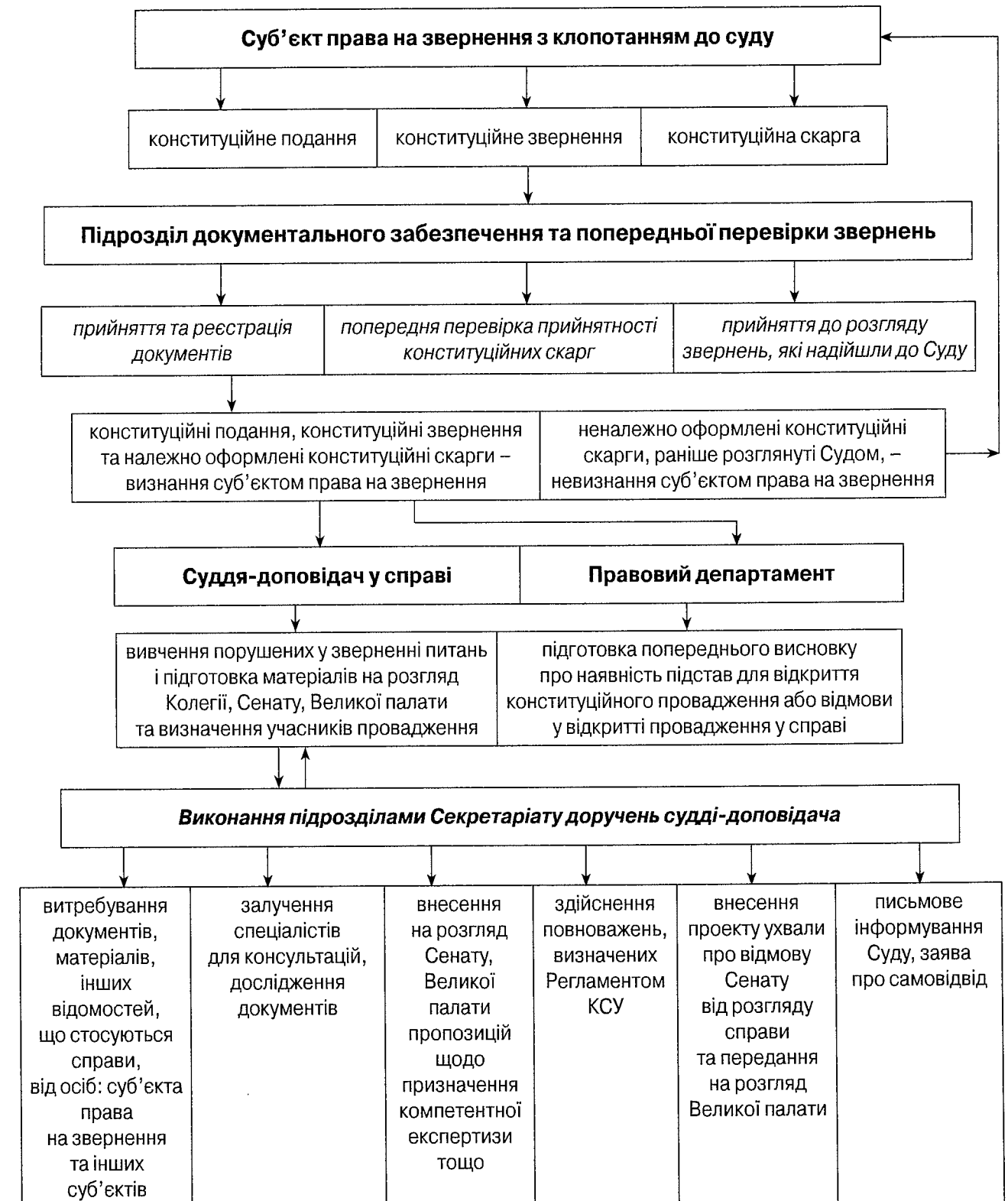
(статті 70, 71, 72 Закону)

Учасники конституційного провадження	
– це суб'єкти права на конституційне подання, конституційне звернення, конституційну скаргу (уповноважені особи, що діють від їх імені); – орган або посадова особа, які ухвалили акт, що є предметом розгляду в Суді й оспорується в порядку конституційного судочинства; – безпосереднім процесуальним суб'єктом участі у конституційному правосудді відповідно до встановлених повноважень є Постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України, який призначається парламентом; – встановлені актами Президента України та Кабінету Міністрів України їх уповноважені представники	залучені Судом до участі у розгляді справи: – органи та посадові особи; – свідки; – експерти; – спеціалісти; – перекладачі; – інші особи, участь яких необхідна для забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи
Права учасників конституційного провадження	
Учасник конституційного провадження, як сторона у здійсненні провадження, має право: – знайомитися з матеріалами справи; – давати усні та письмові пояснення*; – викладати свої думки з питань, що розглядаються за принципом змагальності у захисті довірителя; – ставити з дозволу головуючого запитання іншим учасникам конституційного провадження; – заявляти клопотання; – подавати заяви про відвід судді; – користуватися іншими правами, передбаченими цим Законом та Регламентом	Залучений учасник конституційного провадження має право: – подавати письмові пояснення, які додаються до матеріалів справи; – знайомитися з поясненнями інших учасників провадження
Обов'язки учасників конституційного провадження	
Учасник конституційного провадження зобов'язаний: – у разі запрошення з'явитися на засідання, пленарне засідання Сенату, Великої палати – давати правдиві пояснення; – надавати документи, матеріали та іншу інформацію, необхідні для повного та всебічного розгляду справи. Постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України сприяє діяльності Конституційного Суду України щодо питань, які належать до його обов'язків, встановлених Верховною Радою України	Експерти, спеціалісти, свідки та інші особи, участь яких має сприяти об'єктивному і повному розгляду справи, у разі запрошення зобов'язані: – прибути на засідання або пленарне засідання Сенату, Великої палати; – давати правдиві пояснення; – надавати документи, матеріали та іншу інформацію, необхідні для повного та всебічного розгляду справи
Письмові пояснення є офіційною позицією органів державної влади, акти яких оспоруються, від Верховної Ради України вони надходять до Конституційного Суду України виключно за підписом Голови Верховної Ради України згідно з пунктом 4 частини другої статті 88 Конституції України	

* За ненадання інформації або надання завідомо недостовірних документів, матеріалів, іншої недостовірної інформації учасники конституційного провадження несуть відповідальність у порядку, визначеному законом. Регламент Конституційного Суду України може встановлювати форми реагування за порушення цієї норми закону і відповідно колегіально вирішувати ці питання у процесуальному порядку.

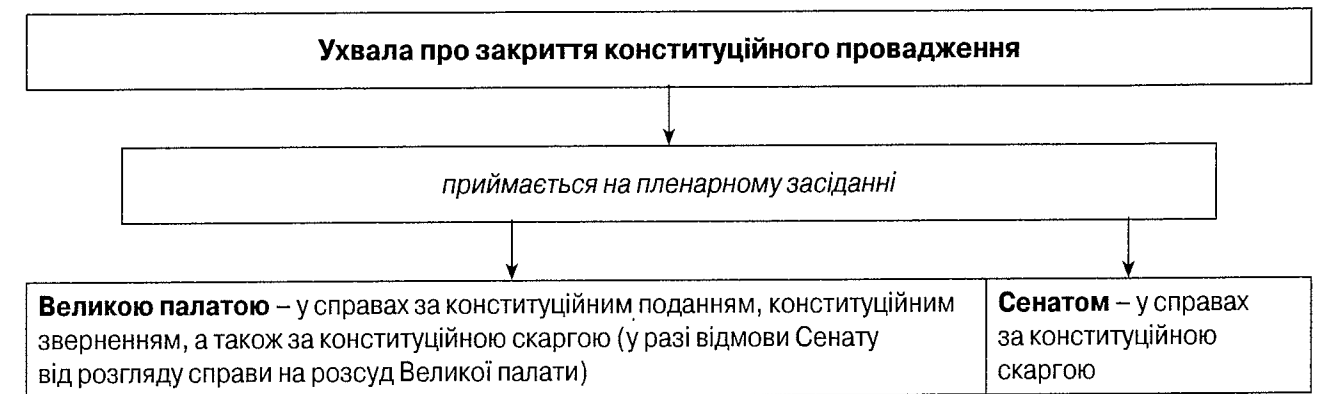
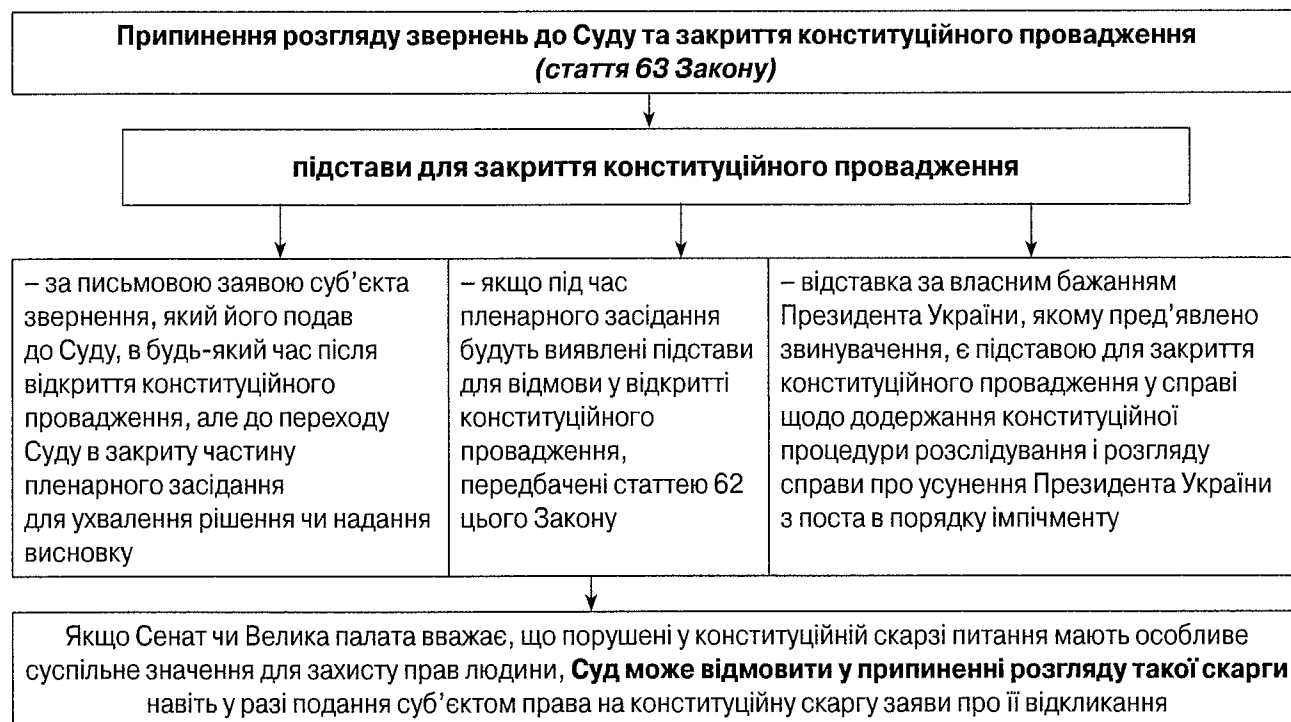
**ПОРЯДОК ПРИЙНЯТТЯ ЗВЕРНЕНЬ ТА ЇХ ПОПЕРЕДНЯ ПЕРЕВІРКА
КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ**

(статті 55, 56, 59, 60, 74, 77 Закону)

Відкриття конституційного провадження у справі (стаття 61 Закону)		
Колегія постановляє: – ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням, конституційним зверненням; – ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою та повідомляє учасників конституційного провадження	Велика палата постановляє: – ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням, конституційним зверненням – у разі незгоди з ухвалою Колегії про відмову у відкритті конституційного провадження у справі	Сенат постановляє: – ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою у разі незгоди з ухвалою Колегії про відмову у відкритті конституційного провадження у справі, постановленою неодностайно

Підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі та прийняття відповідної мотивованої ухвали Суду (стаття 62 Закону)
звернення до Суду неналежним суб'єктом
неналежність до повноважень Суду питань, порушених у конституційному поданні, конституційному зверненні, конституційній скарзі
невідповідність конституційного подання чи конституційного звернення вимогам, передбаченим цим Законом
неприйнятність конституційної скарги (невідповідність розгляду судом конституційної юрисдикції за матеріальними або процесуальними обставинами, а також втрата чинності закону, який оспорується)
втрата чинності актом (його окремих положень), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України, крім випадків, передбачених частиною другою статті 8 цього Закону
наявність рішення, висновку Суду щодо того самого предмета конституційного подання, конституційного звернення, конституційної скарги, а також ухвал Суду про відмову у відкритті конституційного провадження у справі або про закриття конституційного провадження у справі, якщо їх постановлено на підставі пунктів 1, 2 цієї частини

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141)
Введена в дію Законом № 254/96-ВР від 28.06.1996 року
(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141)

Із змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)».

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2016, № 28, ст. 532)

(ВИТЯГ)

Розділ II

ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Стаття 55

Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом.

Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

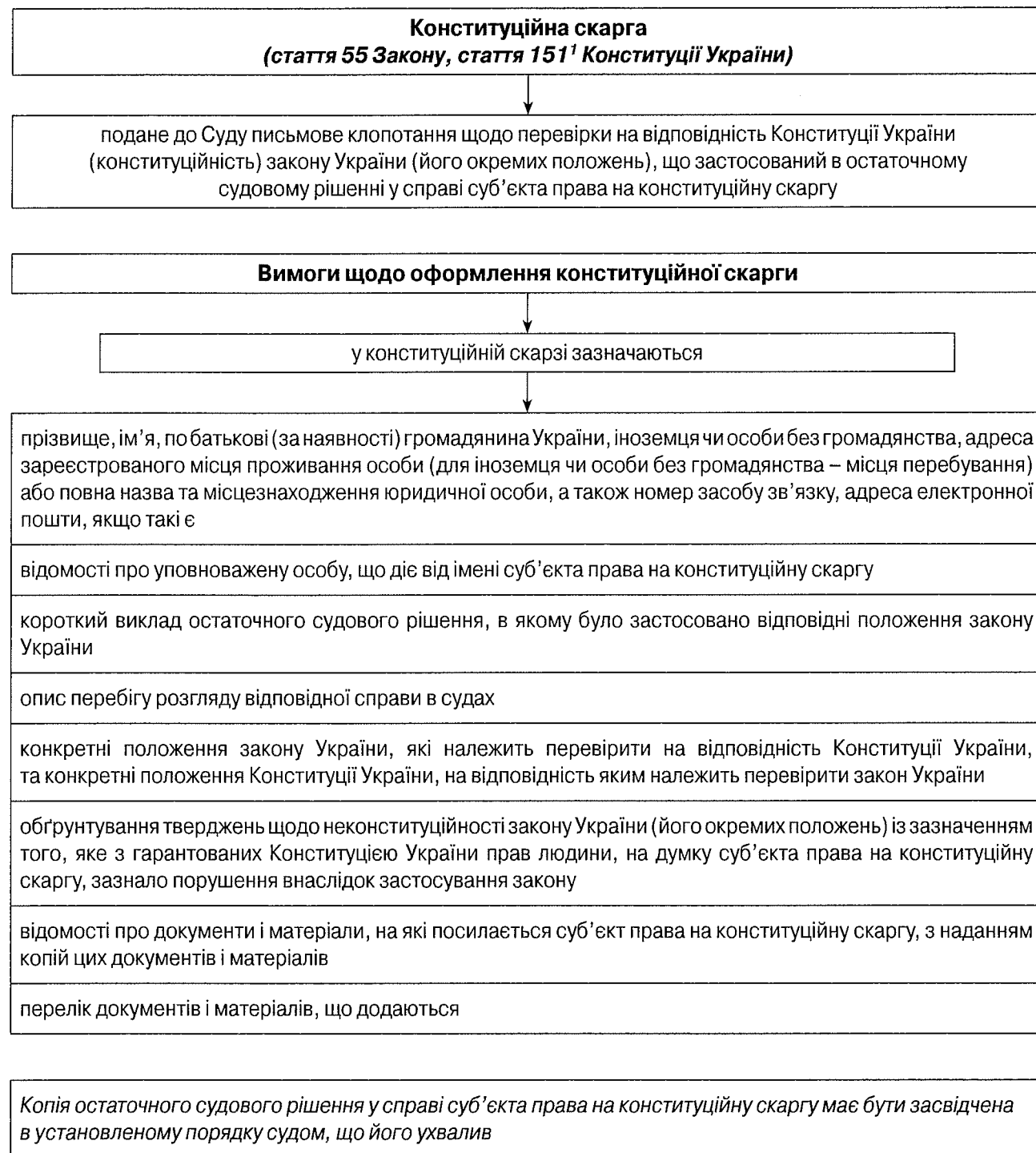
Розділ XII

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

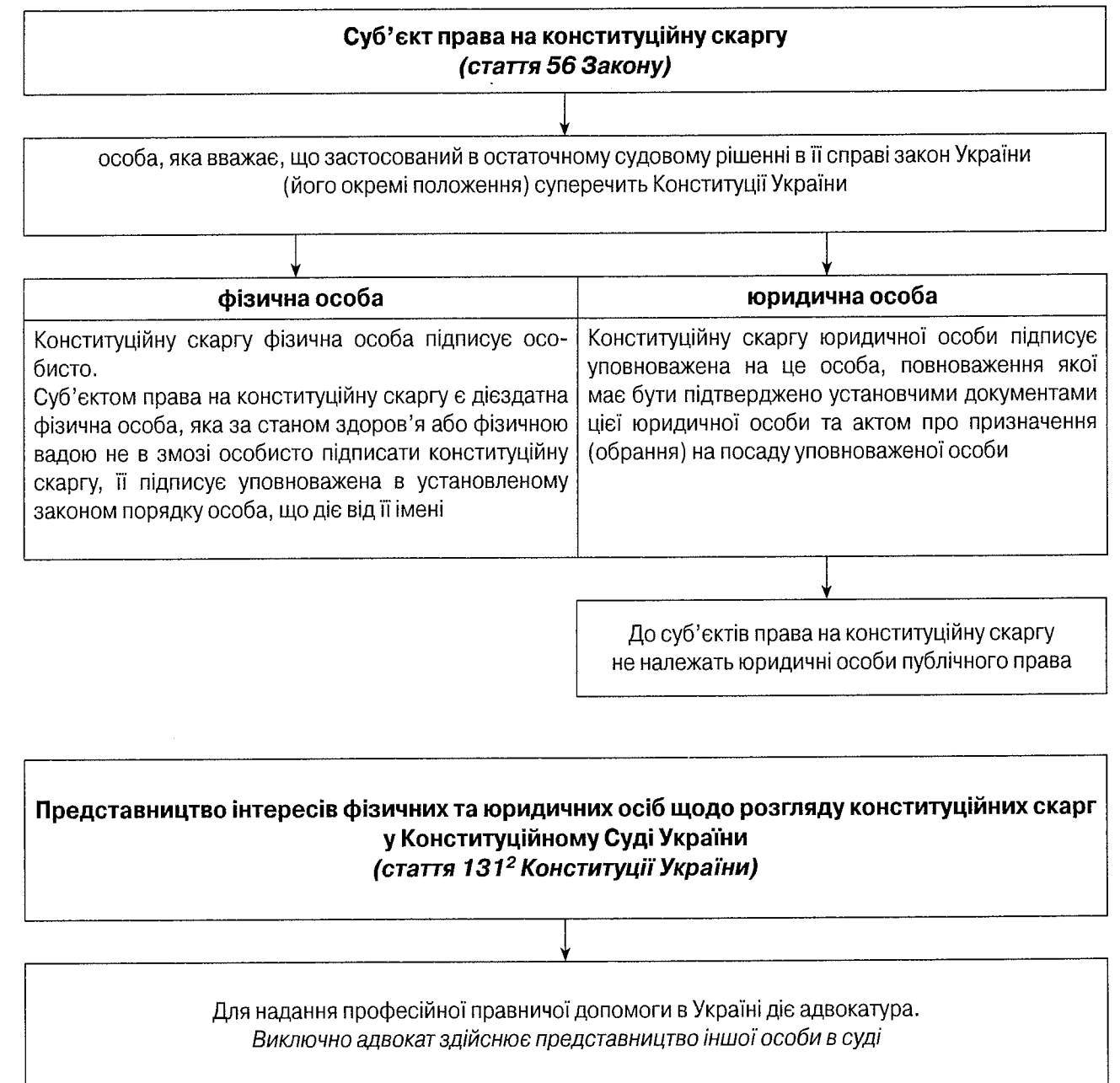
Стаття 151¹

Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано.

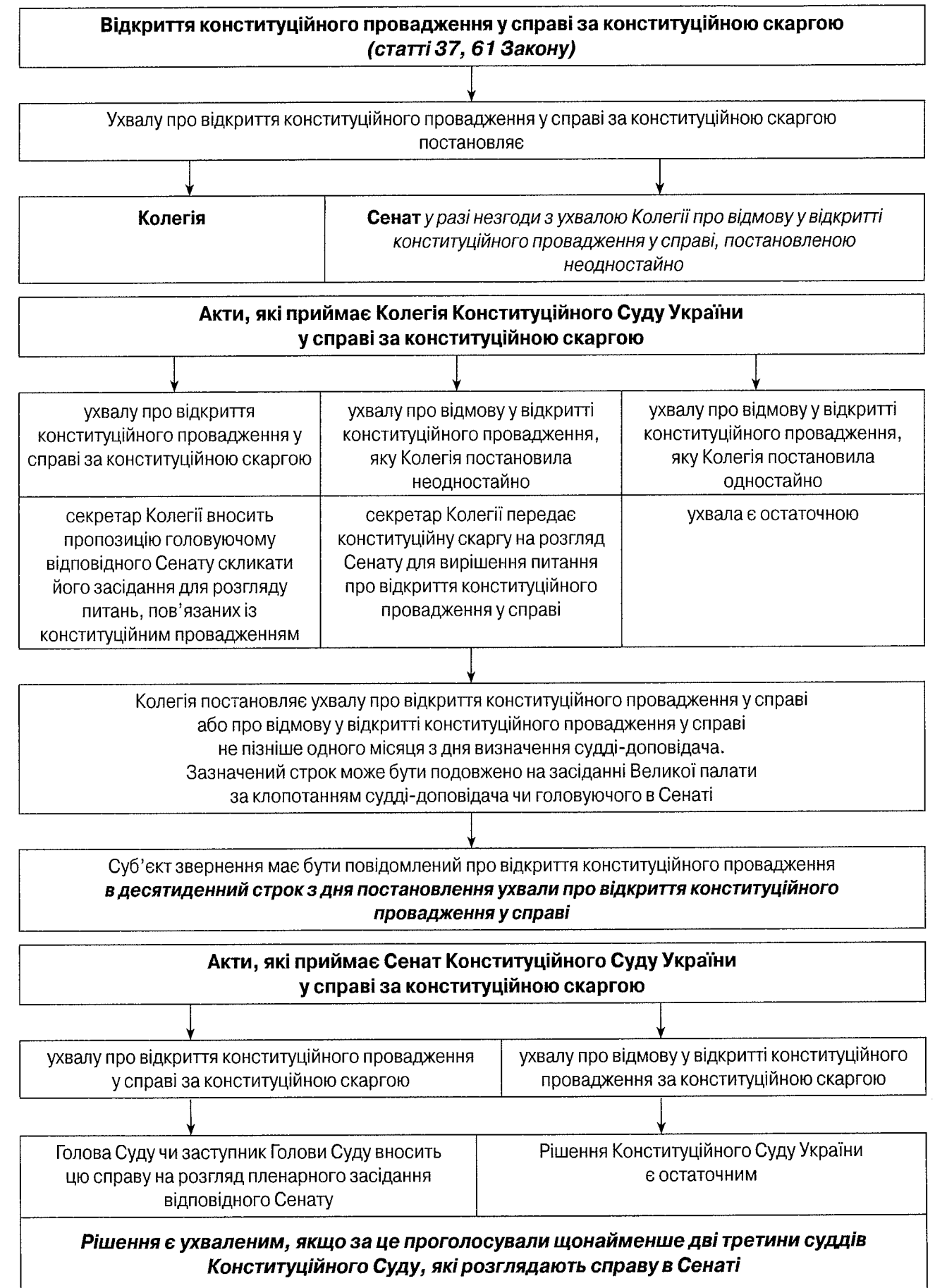
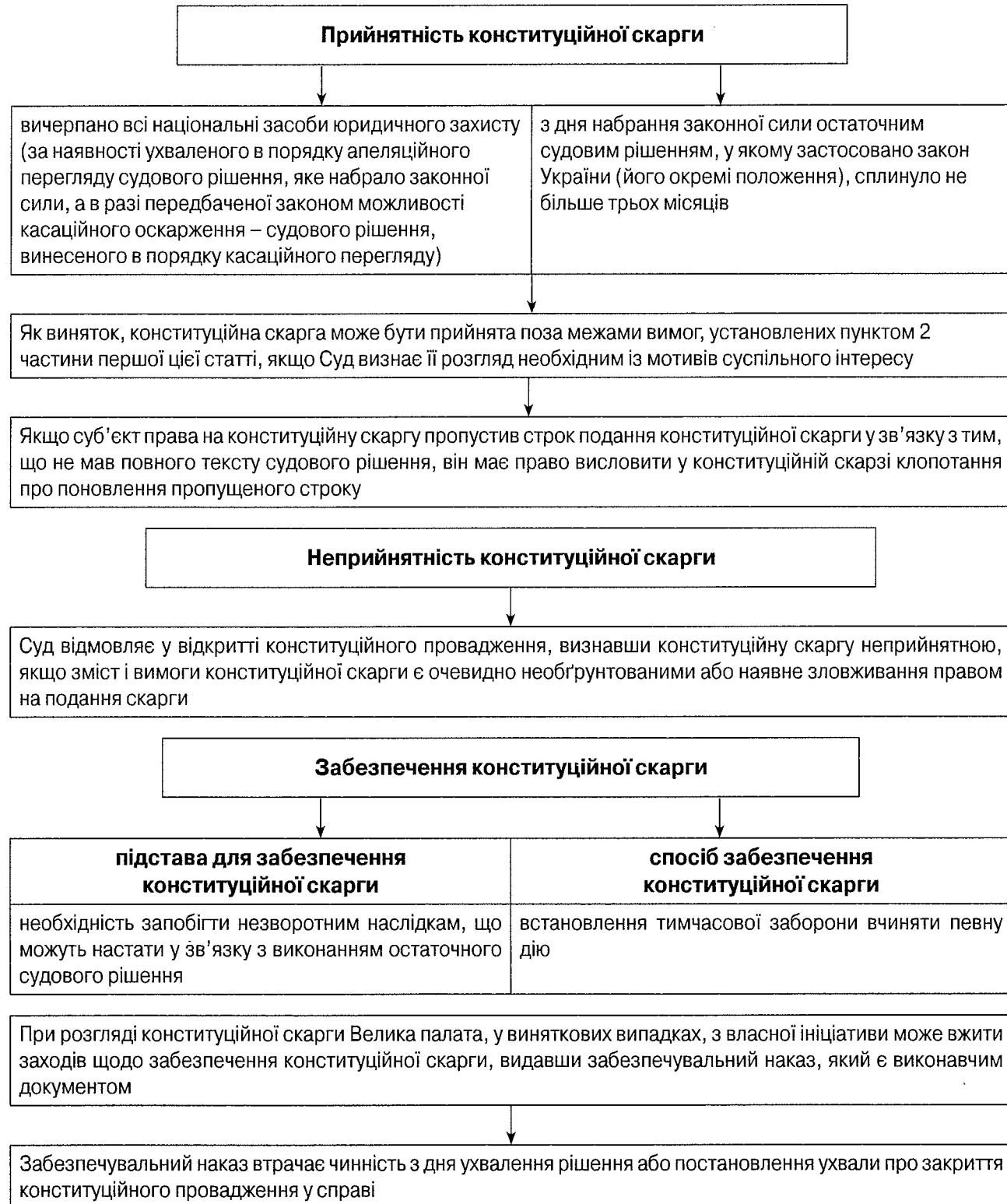
ЗВЕРНЕННЯ З КОНСТИТУЦІЙНОЮ СКАРГОЮ

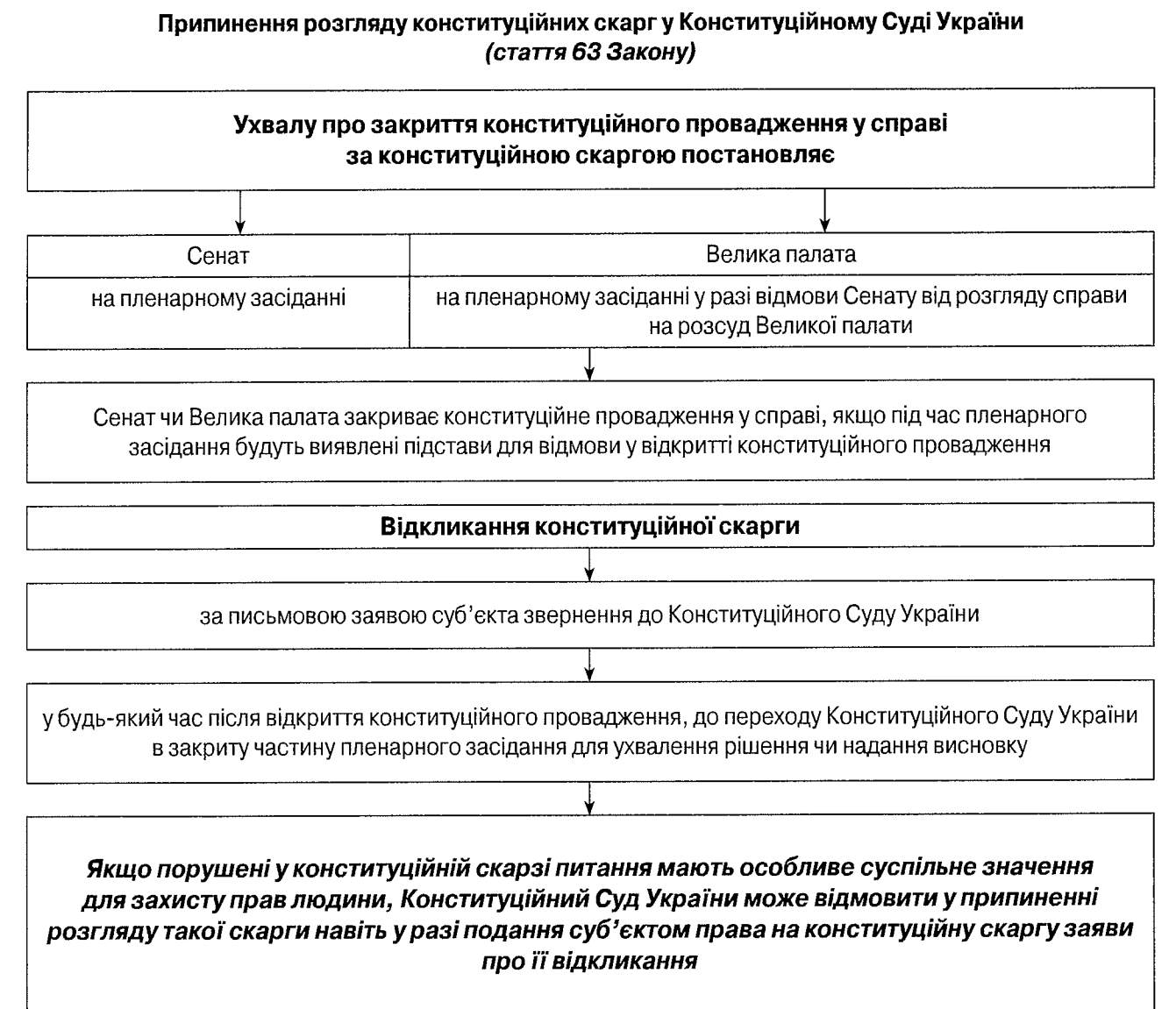
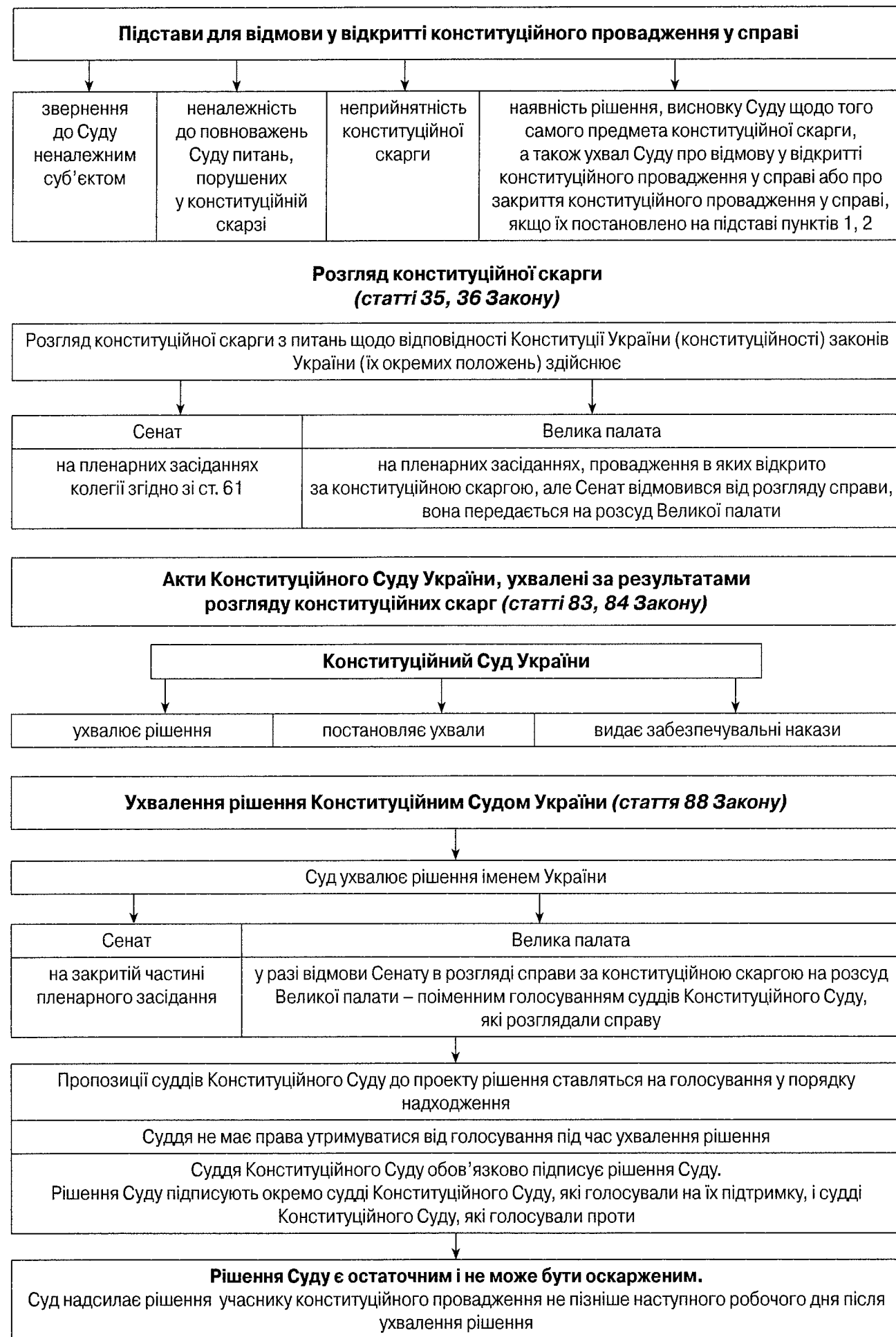

СУБ'ЄКТИ ПРАВА НА КОНСТИТУЦІЙНУ СКАРГУ

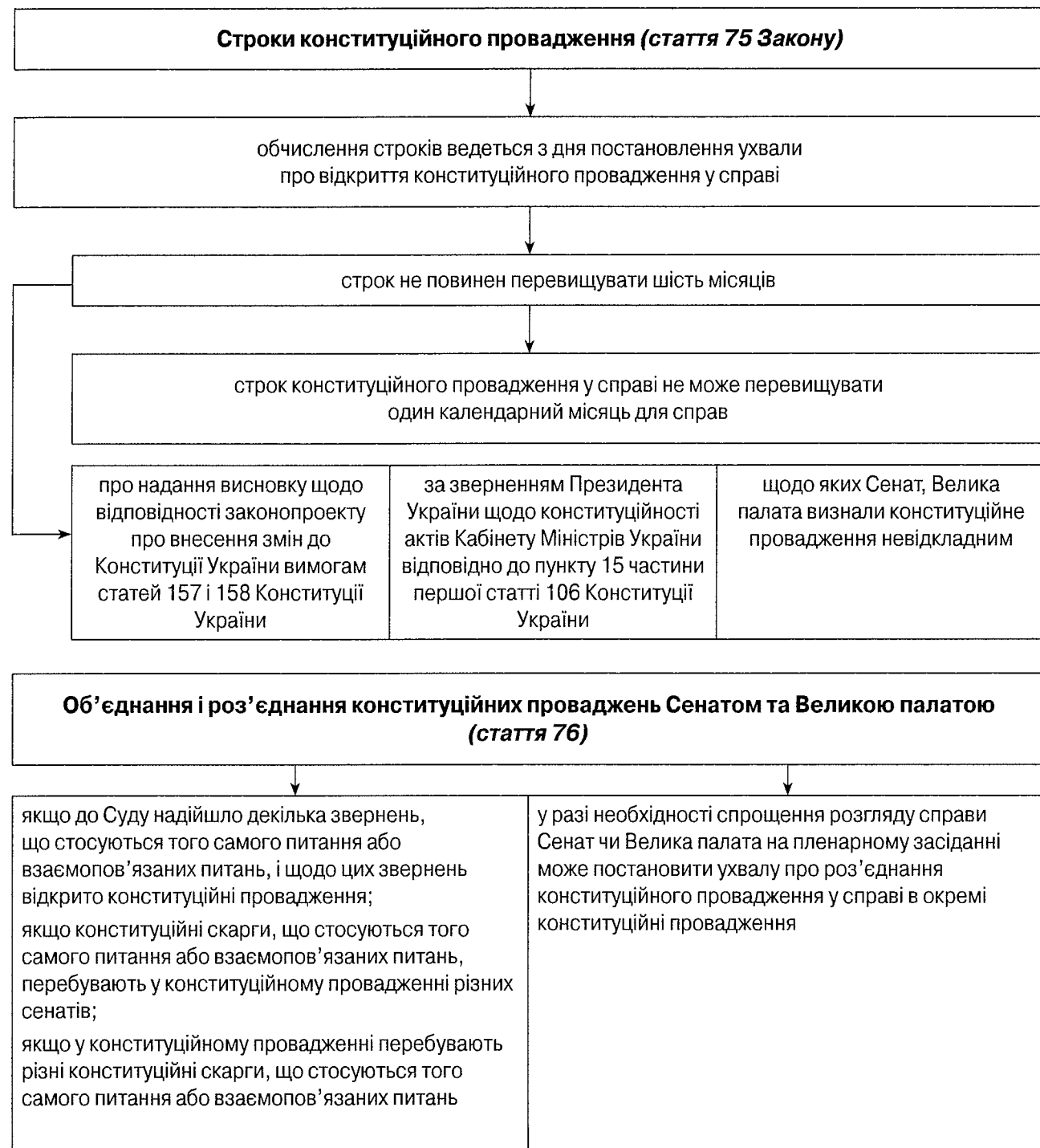

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ
ЩОДО ВІДПОВІДНОСТІ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ
(КОНСТИТУЦІЙНОСТІ) ЗАКОНІВ УКРАЇНИ
(ЇХ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ) ЗА КОНСТИТУЦІЙНОЮ СКАРГОЮ**
(статті 77, 78 Закону)

ЗДІЙСНЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

АКТИ, ЯКІ ПРИЙМАЮТЬСЯ В РЕЗУЛЬТАТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

(статті 83–96 Закону)

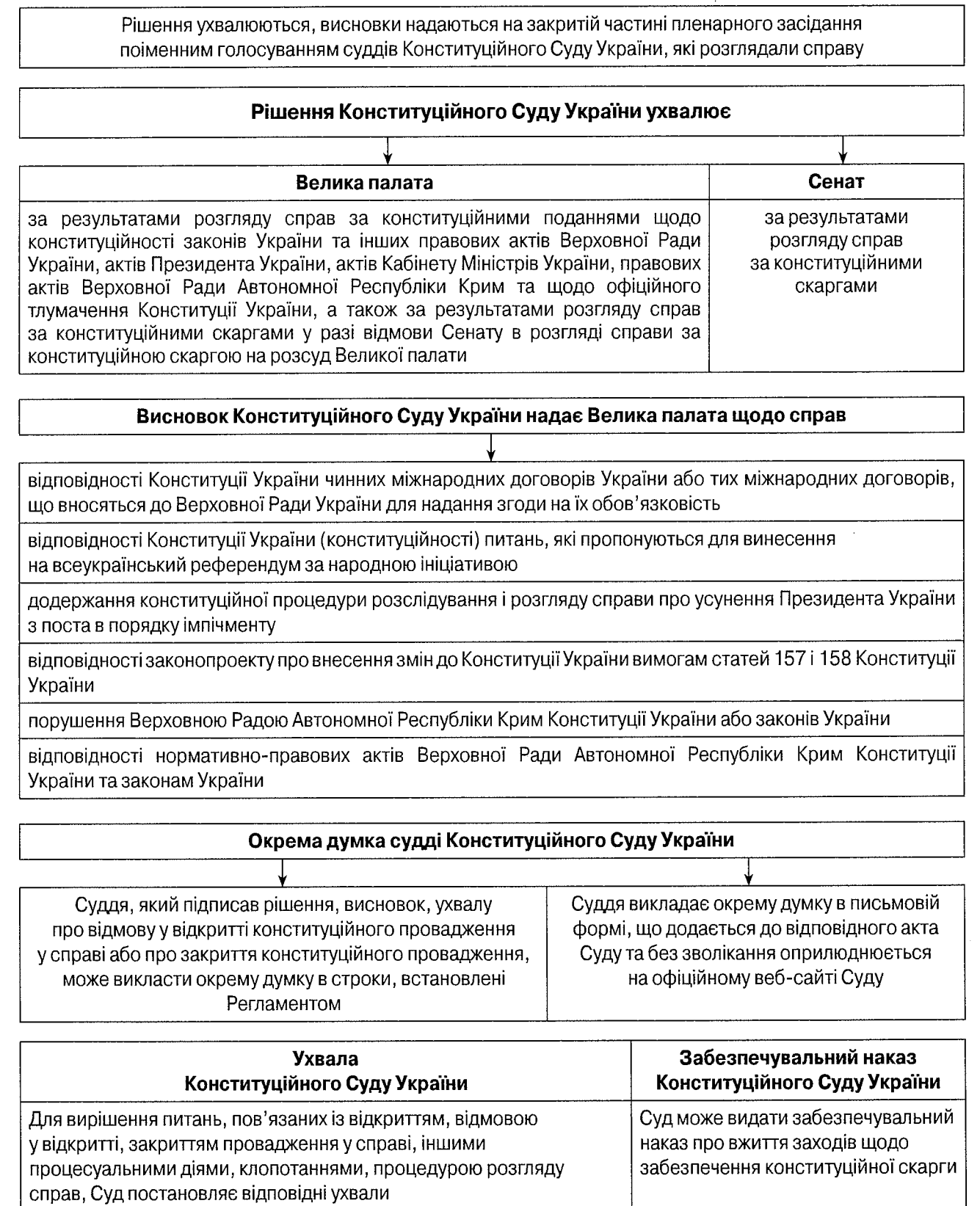

Схема 15

**ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ І ВИСНОВКІВ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

(стаття 151² Конституції України, статті 97, 98 Закону)

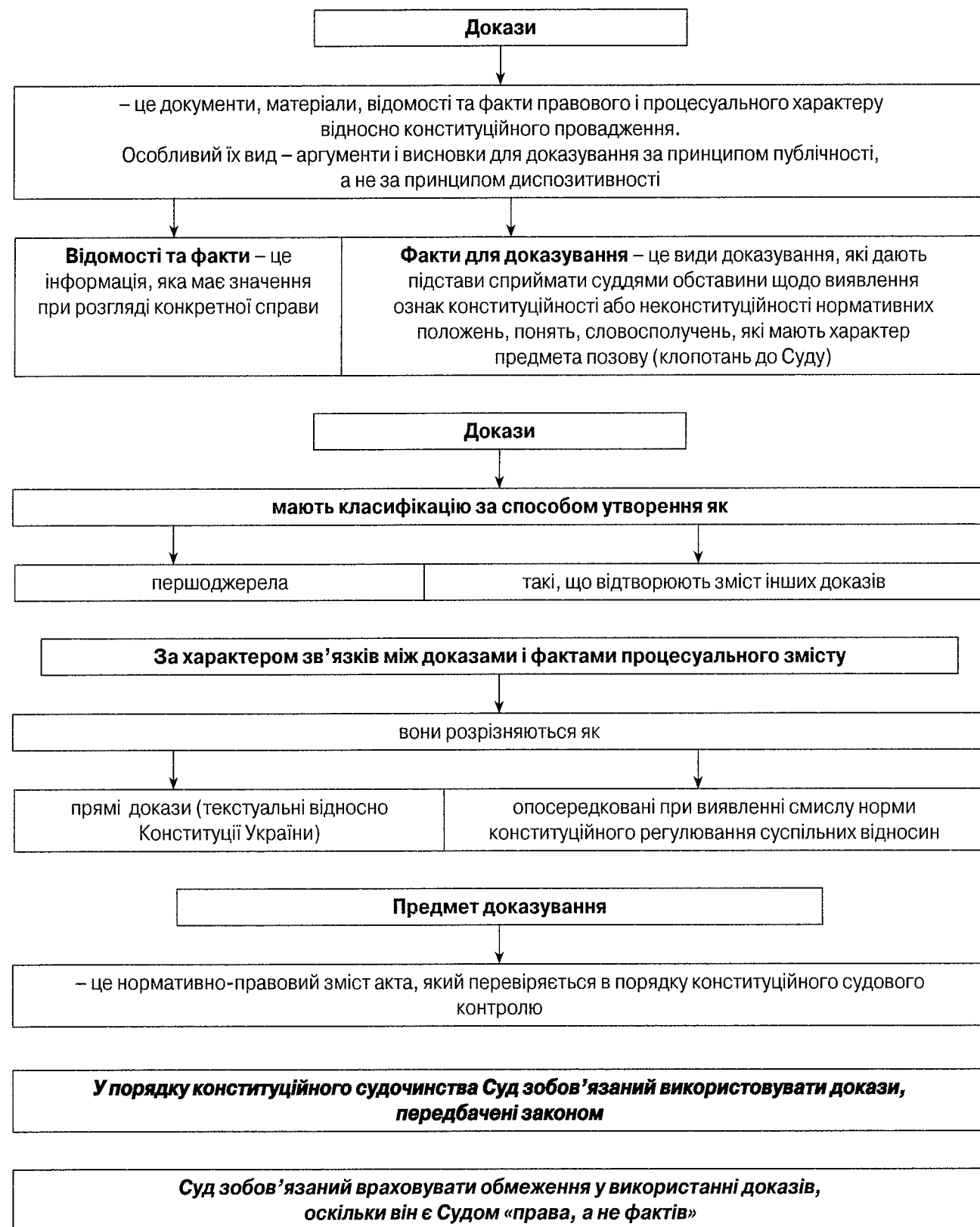

Схема 16

**ФОРМИ РОЗГЛЯДУ СПРАВ НА ЗАСІДАННЯХ
ТА ПЛЕНАРНИХ ЗАСІДАННЯХ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

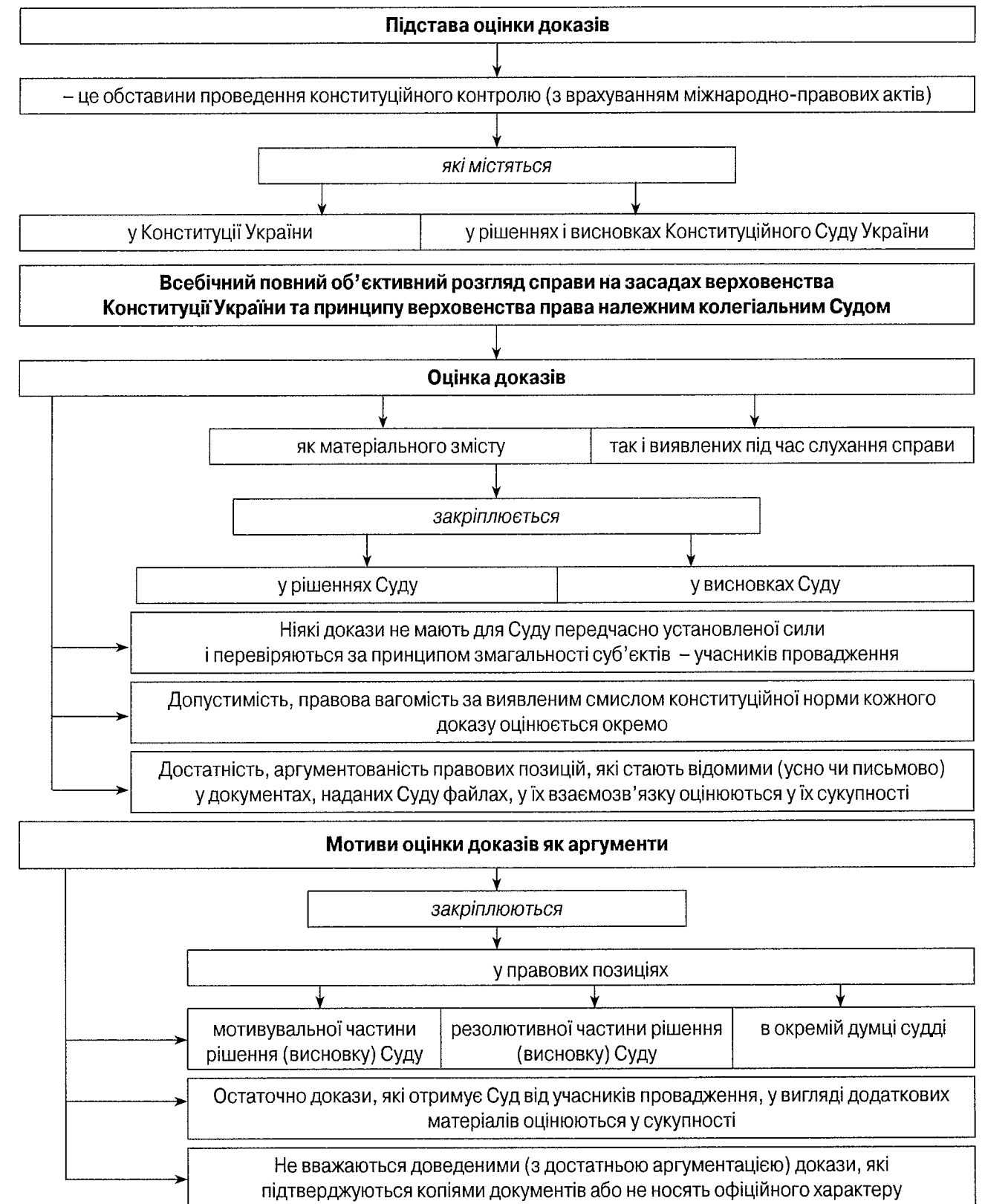

ДОКАЗИ У КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДОЧИНСТВІ

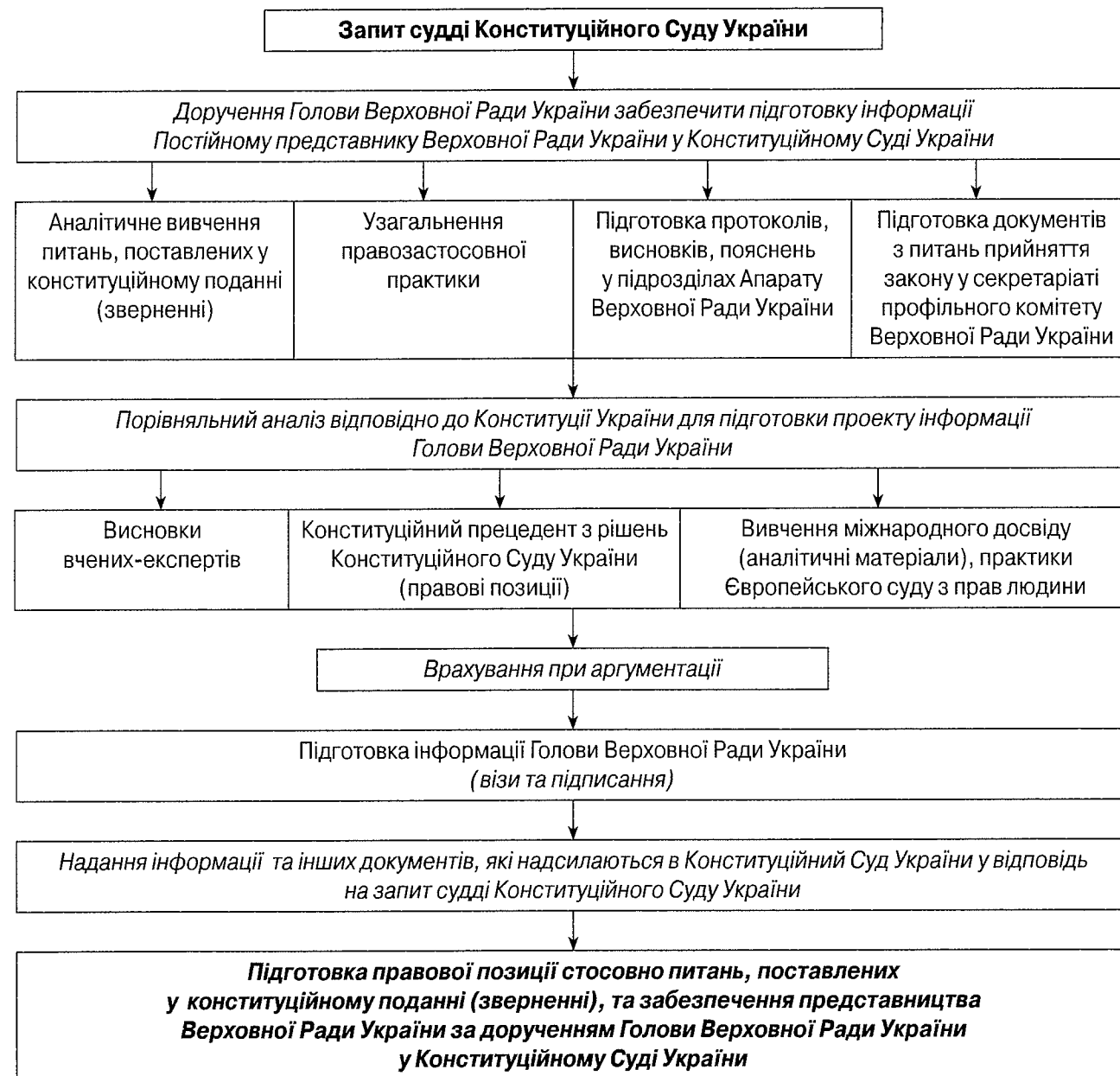

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА (ОСНОВИ) ОЦІНКИ ДОКАЗІВ

(пункти 3, 4 статті 59, пункти 1, 2 статті 69, пункти 1, 2 статті 72, пункти 2, 3 статті 78, пункти 1, 2 статті 89, пункти 1, 2 статті 92 Закону)

**ПРАВОВИЙ СТАТУС
ПОСТІЙНОГО ПРЕДСТАВНИКА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
У КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДІ УКРАЇНИ
ТА ФОРМИ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ**

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

щодо юридичного смислу окремих термінів для праворозуміння

Конституційний судовий процес – це врегульована нормами конституційного права діяльність, яка здійснюється Конституційним Судом України, сторонами та учасниками процесу згідно з Регламентом Конституційного Суду України у зв'язку з вирішенням справ, які є предметом конституційного судочинства і знаходяться у прямій компетенції єдиного органу конституційної юрисдикції.

Конституційне судочинство – це складова частина конституційного процесу правової охорони Конституції, метою якого є забезпечення верховенства Конституції України як основи національної правової системи, охорона конституційних прав і свобод громадян та додержання принципу поділу влади у питаннях щодо розмежування компетенції та здійснення своїх функцій органами державної влади в Україні.

Основні питання компетенції конституційного судочинства (стаття 7 Закону)

1. Перевірка конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.
2. Офіційне тлумачення норм Конституції України.
3. Перевірка конституційності міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.
4. Вирішення компетенційних спорів стосовно повноважень конституційних органів державної влади України, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування.
5. Розгляд справ за конституційною скаргою осіб – це захист прав і свобод людини і громадянина в окремих випадках при розгляді справ щодо відповідності норм чинного законодавства принципам і нормам Конституції України стосовно прав та свобод людини і громадянина, а також у справах щодо конституційності норм законів, якими суперечливо регулюється порядок реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина та інших осіб.

6. Конституційний контроль конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених статтями 111 та 151 Конституції України.

7. Попередній конституційний контроль щодо відповідності проекту закону про внесення змін до Конституції України вимогам Розділу VIII Конституції України.

Стадії конституційного судового процесу – це замкнений комплекс дій Конституційного Суду та учасників судового процесу, що послідовно змінюють одна одну та спрямовані на вирішення конкретної правової ситуації з метою винесення Конституційним Судом підсумкового рішення у справі та його виконання. Предметом розгляду у конституційному судочинстві є конституційні подання та звернення, а також конституційні скарги.

Основні стадії конституційного судового процесу

8. Внесення звернення (подання) до Конституційного Суду або конституційної скарги регламентується Законом.
9. Попередня перевірка звернень і підготовка справи до розгляду в Конституційному Суді (стадія стосується працівників Секретаріату Конституційного Суду).
10. Прийняття звернення до розгляду та відкриття провадження у справі у Конституційному Суді України за конституційним поданням чи конституційним зверненням, а також конституційної скарги або відхилення у разі наявності підстав для відмови у відкритті провадження.
11. Розгляд справи на пленарних засіданнях шести Колегій, двох Сенатів, Великої палати, які діють щодо конституційних проваджень як Конституційний Суд України.
12. Закінчення розгляду справи шляхом прийняття або надання висновку Конституційного Суду України залежить від застосування повноважень вказаних органів Суду.
13. Окрема думка судді Конституційного Суду України.
14. Офіційне оприлюднення і набрання чинності актів Конституційного Суду України проходять за визначеним порядком.
15. Виконання рішення.

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА: ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТАДІЇ І ФОРМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Доступ осіб, насамперед громадян, до конституційного правосуддя закріплено у Конституції України як право звернення з конституційною скаргою до єдиного органу конституційної юрисдикції. При виконанні всіх юридичних формальностей клопотання згідно зі статтею 151¹ Конституції України зобов'язує Конституційний Суд України вивчити і розглянути питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України, коли особа вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні у її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційний припис встановлює, що конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано. Такі вимоги Конституції і Закону України «Про Конституційний Суд України» (далі – Закону).

Тобто конституційна скарга подається особою, яка має необхідні обґрунтовані докази, коли застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України (стаття 50 Закону).

Слід наголосити, що конституційна скарга означає індивідуальне клопотання, яке подане до Суду щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі конкретної особи – суб'єкта права на конституційну скаргу (стаття 55 Закону).

I. Суб'єкти права на звернення з конституційною скаргою

До Конституційного Суду України з конституційною скаргою можуть звертатися фізичні та юридичні особи, які не належать до державних органів та не представляють публічну владу.

Громадянин завжди підписує конституційну скаргу особисто. В Конституційному Суді України проводиться «вхідний контроль», коли фахівці перевіряють дотримання вимог до оформлення конституційної скарги. Коли дієздатна фізична особа за станом здоров'я або фізичною вадою не в змозі особисто підписати конституційну скаргу, її підписує уповноважена в установленому зако-

ном порядку дієздатна компетентна в сфері права особа, що діє від її імені.

Що стосується юридичних осіб – суб'єктів права на подання конституційної скарги, то нею може бути уповноважена особа, яка надає до Суду документи відповідно до акта про призначення (обрання) на посаду уповноваженої особи.

Отже, учасниками конституційного провадження є суб'єкт права на конституційну скаргу (уповноважена особа, що діє від його імені) та орган або посадова особа, які ухвалили акт, що є предметом клопотання з конституційною скаргою та розгляду в Суді.

За ухвалою Суду до суб'єктів належать також залучені до участі у розгляді справи органи та посадові особи, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі та інші особи, участь яких необхідна для забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи (стаття 70 Закону).

II. У Конституційному Суді України встановлюється допустимість конституційної скарги

У першу чергу перевіряється наявність реквізитів та змістовних вимог конституційної скарги:

1) прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) громадянина України, іноземця чи особи без громадянства, адреса зареєстрованого місця проживання особи (для іноземця чи особи без громадянства – місця перебування) або повна назва та місцезнаходження юридичної особи, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;

2) відомості про уповноважену особу, що діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу;

3) короткий виклад остаточного судового рішення, в якому було застосовано відповідні положення закону України;

4) опис перебігу розгляду відповідної справи в судах;

5) конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевіряти оспорюваний закон України;

6) аргументація тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування оспорюваного закону;

7) відомості про документи і матеріали, на які посилається суб'єкт права на конституційну скаргу, з наданням копій цих документів і матеріалів;

8) перелік документів і матеріалів, що додаються.

Копія остаточного судового рішення у справі суб'єкта права на конституційну скаргу має бути засвідчена в установленому порядку судом, що його ухвалив.

Окрім того, положення Закону України «Про Конституційний Суд України» встановлюють процесуальні умови прийнятності конституційної скарги (стаття 77 Закону).

Конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності таким вимогам:

1) вичерпано всі національні засоби юридичного захисту (за наявності ухваленого в порядку апеляційного перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження – судового рішення, винесеного в порядку касаційного перегляду);

2) з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано закон України (його окремі положення), якщо сплинуло не більше трьох місяців.

Однак, як виняток, конституційна скарга може бути прийнята поза межами вимог, установлених пунктом 2, якщо Суд визнає її розгляд необхідним із мотивів суспільного інтересу.

Враховується і така обставина: якщо суб'єкт права на конституційну скаргу пропустив строк подання конституційної скарги у зв'язку з тим, що не мав повного тексту судового рішення, він має право надати пояснення у конституційній скарзі щодо клопотання про поновлення пропущеного строку.

Закон України «Про Конституційний Суд України» передбачає проведення попередньої перевірки звернень до Суду, яку здійснює Секретаріат Суду.

У разі недотримання вказаних вимог при підготовці матеріалів клопотання керівник Секретаріату повертає її суб'єкту права на конституційну скаргу. Водночас повернення конституційної скарги не перешкоджає повторному зверненню до Суду з дотриманням вимог цього Закону.

III. Порядок відкриття конституційного провадження та розгляду справ за конституційною скаргою

Питання щодо відкриття конституційного провадження у справі вирішуються на засіданнях Колегій, Сенатів, Великої палати (стаття 61). Відповідну ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою постановляє у послідовності провадження:

Колегія;

Сенат – у разі незгоди з ухвалою Колегії про відмову у відкритті конституційного провадження у справі, постановленою неодностайно.

Важливо врахувати, що повноваження щодо вирішення питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою відповідно до статті 37 Закону України «Про Конституційний Суд України» належить Колегії Конституційного Суду України (вона має правосуб'єктність Суду).

Якщо Колегія постановила ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою, секретар Колегії вносить пропозицію головному відповідного Сенату скликати його засідання для розгляду питань, пов'язаних із конституційним провадженням.

Ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі або про відмову у відкритті конституційного провадження у справі Колегія постановляє не пізніше одного місяця з дня визначення судді-доповідача. Зазначений строк може бути подовжено на засіданні Великої палати за клопотанням судді-доповідача чи головного в Сенаті.

При цьому суб'єкт права звернення до Суду має бути повідомлений про відкриття конституційного провадження у справі в десятиденний строк з дня постановлення ухвали про відкриття конституційного провадження у справі.

Однак якщо Колегія неодностайно постановила ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою, секретар Колегії передає конституційну скаргу на розгляд Сенату для вирішення питання про відкриття конституційного провадження у справі.

У випадку, коли Колегія одностайно постановила ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою, тоді ухвала є остаточною (Колегія застосовує конституційну юрисдикцію як Суд).

Звертаємо увагу на те, що стаття 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» вста-

новлює підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі:

- 1) звернення до Суду неналежним суб'єктом;
- 2) неналежність до повноважень Суду питань, порушених у конституційній скарзі;
- 3) неприйнятність конституційної скарги;
- 4) наявність рішення, висновку Суду щодо того самого предмета конституційної скарги, а також ухвал Суду про відмову у відкритті конституційного провадження у справі або про закриття конституційного провадження у справі, якщо їх постановлено на підставі пунктів 1, 2.

Розгляд конституційної скарги здійснює (стаття 36 Закону) Сенат з питань щодо відповідності Конституції України (конституційності) законів України (їх окремих положень).

У разі відмови Сенату від розгляду ця справа надходить до Великої палати (п. 9 статті 35). Велика палата розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) законів України (їх окремих положень) за конституційними скаргами.

Таким чином, Сенат на засіданні розглядає питання щодо відкриття або відмови у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою, якщо Колегія неоднотайно постановила ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження.

Велика палата на пленарних засіданнях розглядає справи, провадження в яких відкрито за конституційною скаргою, але Сенат відмовився від розгляду справи і передав для розгляду Великій палаті.

У разі постановлення на засіданні Колегії, Сенату ухвали про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Голова Суду чи заступник Голови Суду вносить цю справу на розгляд пленарного засідання відповідного Сенату.

Постановлена Сенатом ухвала про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою є остаточною. Рішення Суду у справі за конституційною скаргою є ухваленим, якщо за це проголосували щонайменше дві третини суддів Конституційного Суду, які розглядають справу в Сенаті. Суб'єкти права на внесення конституційної скарги до Суду мають право брати участь на всіх стадіях її розгляду за відповідними запрошеннями Суду.

IV. Наслідки розгляду конституційної скарги

Результатом розгляду справ за конституційними скаргами є рішення, яке ухвалює Сенат або Велика палата, у разі відмови Сенату в розгляді

справи за конституційною скаргою, яка передається на розгляд Великої палати.

Якщо Суд, розглядаючи справу за конституційною скаргою, визнав закон України (його положення) таким, що відповідає Конституції України, але одночасно виявив, що суд застосував закон України (його положення), витлумачивши його у спосіб, що не відповідає Конституції України, то Конституційний Суд вказує на це у резолютивній частині рішення (стаття 89).

Особливим актом Конституційного Суду України є забезпечувальний наказ. Так, Суд може видати забезпечувальний наказ про вжиття заходів щодо забезпечення конституційної скарги. Клопотанням до Суду суб'єкт права на звернення може ініціювати форму «судового активізму».

Отже, інститут забезпечення конституційної скарги передбачає, що при розгляді конституційної скарги Велика палата, у виняткових випадках, з власної ініціативи може вжити заходів щодо забезпечення конституційної скарги, видавши забезпечувальний наказ, який є виконавчим документом.

Підставою для забезпечення конституційної скарги є необхідність запобігти незворотним наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення, а способом забезпечення конституційної скарги є встановлення тимчасової заборони вчиняти певну дію.

Забезпечувальний наказ втрачає чинність з дня ухвалення рішення або постановлення ухвали про закриття конституційного провадження у справі.

V. Припинення розгляду звернень суб'єктів права до Суду

Звернення до Суду безвідносно до його форми може бути відкликано за письмовою заявою суб'єкта права звернення, який його подав до Суду, в будь-який час після відкриття конституційного провадження, але до переходу Суду в закриття частину пленарного засідання для ухвалення рішення чи надання висновку (стаття 63 Закону).

Ухвалою про закриття конституційного провадження у справі Конституційний Суд у такому разі постановляє:

1) Велика палата на пленарному засіданні – у справах за конституційною скаргою (у разі відмови Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати);

2) Сенат на пленарному засіданні – у справах за конституційною скаргою.

Якщо Сенат чи Велика палата вважає, що порушені у конституційній скарзі питання мають

особливе суспільне значення для захисту прав людини, Суд може відмовити у припиненні розгляду такої скарги навіть у разі подання суб'єктом права на конституційну скаргу заяви про її відкликання.

Сенат чи Велика палата закриває конституційне провадження у справі, якщо під час пленарного засідання будуть виявлені підстави для відмови у відкритті конституційного провадження.

Водночас перехідні положення Закону встановлюють певні обмеження щодо звернення до Суду з конституційною скаргою.

Так, конституційну скаргу може бути подано, якщо остаточне судове рішення у справі особи набрало законної сили не раніше 30 вересня 2016 року. Зокрема:

1. Конституційна скарга, подана до набрання чинності Законом України «Про Конституційний Суд України», щодо справи, остаточне судове рішення у якій набрало законної сили раніше 30 вересня 2016 року, повертається Секретаріатом Конституційного Суду суб'єкту права на конституційну скаргу без розгляду у десятиденний строк з дня набрання чинності Законом.

2. До конституційної скарги, поданої до набрання чинності Законом, щодо справи, остаточне судове рішення у якій набрало законної сили у період з 30 вересня 2016 року до набрання чинності Законом, тримісячний строк не застосовується.

3. Конституційна скарга щодо справи, остаточне судове рішення у якій набрало законної

сили у період з 30 вересня 2016 року до набрання чинності Законом, може бути подана у тримісячний строк з дня набрання чинності Законом.

4. Якщо конституційна скарга, подана до набрання чинності Законом, не відповідає його вимогам, Секретаріат Конституційного Суду повідомляє суб'єкту права на конституційну скаргу про можливість приведення такої конституційної скарги у відповідність до вимог Закону протягом трьох місяців з дня набрання ним чинності.

5. Не приведена у відповідність до вимог Закону конституційна скарга повертається Секретаріатом Конституційного Суду суб'єкту права на конституційну скаргу без розгляду у десятиденний строк після закінчення тримісячного строку.

Одним із важливих принципів діяльності Суду є принцип відкритості, відповідно до якого вся інформація про конституційні скарги, що надійшла до Суду, перебіг справи, дату і час засідання Сенату, Великої палати є відкритою та оприлюднюється на офіційному веб-сайті Суду.

Вказана особливість розгляду індивідуальних конституційних скарг пояснюється обов'язком Суду прийняти матеріали по ній або встановити виключний перелік підстав для відмови у її провадженні. Існування вказаного провадження пояснюється наслідком застосування у будь-якому провадженні такого концепту, як позов. Діяльність з відправлення правосуддя не може бути ініційована власне Судом – незаперечно діє принцип: «Коли немає позивача, тоді немає суду».

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО ПРАВА СТОСОВНО ГОЛОВИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ТА ПРЕДСТАВНИЦТВА І ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ ПАРЛАМЕНТУ У КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДІ УКРАЇНИ

Однією з найважливіших функцій парламентське право вважає представницьку роль Голови Верховної Ради України у зносинах з іншими органами державної влади України та органами влади інших держав і міжнародними організаціями. Це прямо передбачено пунктом 4 частини другої статті 88 Конституції України. Хоча творці Конституції України 1996 року заклали статус Голови Верховної Ради України як організатора законодавчого процесу, який обирається таємним голосуванням через волевиявлення більшості народних депутатів від конституційного складу парламенту, його конституційні повноваження свідчать про впливовість на всі процеси, що залежать від органу законодавчої влади. За наявності обраних заступників Голови Верховної Ради України він має прерогативи самостійно здійснювати представницькі функції у зовнішніх відносинах із суб'єктами публічної влади, скеровуючи процес функціонування комітетів та апарату Верховної Ради України. Йдеться насамперед про взаємовідносини з Президентом України, Прем'єр-міністром України, Головами Конституційного Суду України, Верховного Суду (касаційних спеціалізованих судів) і Генеральним прокурором. До посадових осіб, з якими безпосередньо може мати стосунки Голова Верховної Ради відповідно до визначених Регламентом Верховної Ради України процедур, належать Голова Національного банку України, Голова Вищої ради правосуддя, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Рахункової палати України, глави дипломатичних представництв іноземних держав.

Представницька функція Голови Верховної Ради України має характер не політично спрямованої волі суб'єкта публічної влади, а конституційно обумовлена його повноваженнями представляти Верховну Раду як орган законодавчої влади. Слід підкреслити, що реалізація повноваження виступати від імені Верховної Ради України належить виключно Голові Верховної Ради як його об'єктивне конституційне право, а в реаліях – представника парламенту в Конституційному Суді України. Для цього не передбачено отримувати

попередню згоду парламенту, готувати будь-які документи для їх схвалення на засіданнях парламенту та попередньому розгляді у комітетах Верховної Ради України офіційних матеріалів (доповідей, позицій, мотивацій виступів), з якими Голова Верховної Ради має представляти Верховну Раду України у взаємовідносинах із державними органами та їх посадовими особами. Представницька функція Голови Верховної Ради України належить до його конституційного статусу і реалізується через парламентське право, оскільки воно регулює суспільні відносини, що складаються в процесі формування і діяльності всіх інституцій структури парламенту та здійснення суб'єктами права своїх функцій і повноважень. Парламентські процедури у конкретних сферах застосування конституційних повноважень Голови Верховної Ради України необхідні для реалізації його статусу, оскільки вони надають діяльності Голови Верховної Ради України правового характеру, як цього вимагає частина друга статті 19 Конституції України. Проте, якими б не були парламентські процедури, вони не можуть обмежувати його функції вводити контрольноподжувальний характер у діях особи, яка обрана і виконує конституційно визначену діяльність в інтересах держави і суспільства.

Процесуальний статус Голови Верховної Ради України хоча і не регулюється безпосередньо актами парламенту, має принципове конституційне значення для всіх його органів, народних депутатів України незалежно від їх ставлення до коаліційної більшості чи опозиційної меншості, оскільки виявивши довіру особі, яка обрана Головою Верховної Ради України, остання підтверджує, що саме цьому народному депутату України надаються представницькі функції, закріплені у Конституції, і для цього не видаються будь-які акти парламенту.

Для порівняння звернемо увагу на особливий статус спікера англійського парламенту в палаті, до якого, наприклад, під час його головування всі посадові особи зобов'язані звертатися зі словами «пане спікер», а відповідно до правил палати громад усі депутати, включаючи прем'єр-міністра, при зустрічі зі спікером повинні зупинитися і вклю-

нитися йому як етикет поваги до цієї посадової особи, яка єдина має право звертатися до королеви від імені парламенту Великобританії.

У відносинах із Конституційним Судом України, як і з усіма іншими органами правосуддя, Голова Верховної Ради України виступає як вища уповноважена особа Верховної Ради, до якого судді направляють відповідні запити, звернення щодо надання необхідної для судочинства інформації, матеріалів засідань парламенту, довідок про проходження законопроектів, а також відзивів та правових позицій (пояснень) щодо законів, які оспороюються в Конституційному Суді. У цьому випадку праву запиту судді кореспондує обов'язок Голови Верховної Ради України надати відповідь, яка має принципове значення для об'єктивного розгляду конкретної справи. У практиці українського парламенту не існує якого-небудь окремого правила щодо форми реагування Голови Верховної Ради на звернення суддів, однак існують спеціальні процедури розгляду Верховною Радою законопроектів про внесення змін до Конституції України. Під час підготовки і розгляду парламентом законопроектів про внесення змін до Конституції України, поправок до них або питань, пов'язаних з ними, пропозиції щодо порядку і результатів їх розгляду подаються народними депутатами України у загальному порядку. Голова Верховної Ради України згідно з Регламентом повинен обов'язково враховувати і дотримуватися порядку, коли суб'єкти права подання до Верховної Ради законопроектів про внесення змін до Конституції України (Президентом України, третиною складу народних депутатів України) зазначають у письмовій формі, хто в разі необхідності представлятиме їх правові позиції під час підготовки і розгляду у Верховній Раді та її органах наданих ними документів (до трьох осіб). При цьому Регламентом встановлено, що особами, уповноваженими представляти у Верховній Раді України та її органах законопроекти про внесення змін до Конституції України, пропозиції та поправки до них, можуть бути лише народні депутати з числа тих, хто підписав подання про внесення до Верховної Ради відповідних законопроектів. Проте якщо за встановленим правом народних депутатів України, Президента України на відкликання за письмовим зверненням поданого ними законопроекту про внесення змін до Конституції України він не включений до порядку денного сесії парламенту, такий законопроект вважається відкликаним.

Про відкликання законопроекту Голова Верховної Ради України оголошує на найближчому пленарному засіданні. Інший порядок існує у тому випадку, якщо законопроект включено до порядку

денного сесії Верховної Ради. Обов'язково потрібна згода Верховної Ради України про виключення з порядку денного законопроекту про внесення змін до Конституції України. Це зобов'язує Голову Верховної Ради діяти згідно з визначеною Регламентом процедурою. Щодо конкретного законопроекту, то це питання може порушуватися на сесії парламенту лише один раз. Важливо зазначити, що кожного разу, коли розглядається на сесії парламенту законопроект про внесення змін до Конституції, Верховна Рада повинна приймати постанову про звернення до Конституційного Суду України щодо цього законопроекту. На практиці були два випадки, коли звернення до Конституційного Суду України не оформлялися відповідною Постановою Верховної Ради і Голова Верховної Ради особисто своїм письмовим повідомленням просив Конституційний Суд надати відповідний висновок в порядку, передбаченому вимогами статей 157 і 158 Конституції України. Розглянувши таку форму звернення Голови Верховної Ради України, Конституційний Суд України відхилив ці подання, оскільки ним була порушена процесуальна форма реалізації волі парламенту щодо розгляду проголосованих законопроектів про внесення змін до Конституції України.

Таким чином, установлений порядок реалізації Головою Верховної Ради представницької функції у взаємовідносинах з Конституційним Судом України обумовлений особливим характером питань, які мають розглядатися на пленарному засіданні Конституційного Суду, а його недотримання тягне невизнання процесуально оформленої волі парламенту, пов'язаної з розглядом законопроекту щодо внесення змін до Конституції України. Проте дотримання такої процедури не обмежує представницької функції Голови Верховної Ради, а є засобом стабільності й охорони Конституції України за її матеріальним змістом. Встановлена Регламентом процедура зняття з розгляду Верховною Радою України законопроекту про внесення змін до Конституції України у разі отримання Верховною Радою ухвали Конституційного Суду України про відмову у відкритті або про припинення конституційного провадження у зв'язку з відкликанням Верховною Радою свого звернення до Конституційного Суду України не передбачає додаткового голосування стосовно цього питання і відбувається в порядку повідомлення головуючого про це на найближчому пленарному засіданні парламенту.

На відміну від голів багатьох інших парламентів Голова Верховної Ради України, а також його заступники не втрачають свого статусу народних депутатів України, що означає можливість виступати

у дебатах під час обговорення законопроектів, внесення до порядку денного сесійних засідань питань, що вимагають прийняття рішень, тощо. Такі ж права і статус мають Голова та заступники Голови Бундестагу ФРН, однак його Голова користується цим правом в особливих випадках, коли він висловлює думку всієї палати (наприклад, при дискусії з представниками уряду щодо бюджету країни). Відповідно до Регламенту Бундестагу Голова буквально зветься «президент Бундестагу» і разом з радою найстарших депутатів утворює президію Бундестагу – «орган-мариво». Ніяких прав президії як колегіального органу конституцією майже не передбачено, але з нею узгоджуються договори, що мають суттєве значення для організації роботи Бундестагу ФРН. Президія за необхідності також вирішує заміщення голови на пленарних засіданнях одним із заступників, коли голова виявляє бажання брати участь у дебатах. У цьому виявляється специфіка регулювання представницької функції голови в Бундестазі ФРН. В Україні встановлені більш широкі повноваження, якими Конституція наділила Голову Верховної Ради України в сфері парламентської діяльності і взаємодії з іншими суб'єктами публічної влади.

Особливість взаємовідносин Голови Верховної Ради України з Конституційним Судом України полягає у тому, що при підготовці до розгляду в порядку відкритого Великою палатою КСУ конституційного провадження конституційних подань і звернень, а також від суддів-доповідачів у конкретних справах направляється пропозиція висловити обґрунтування правової позиції стосовно конституційності акта, який оспорується, і, як правило, відповідна інформація або окреме пояснення направляється Головою Верховної Ради України до Суду як офіційна позиція Верховної Ради України. Здійснюючи офіційно представницьку функцію від імені Верховної Ради, правова позиція у такому разі не виноситься на розгляд, обговорення і схвалення Верховною Радою України в силу повноважень Голови Верховної Ради України, що закріплено у частині другій пункту 4 статті 88 Конституції України. Конституційний Суд України визнає таке повноваження конституційно-розпорядчим, оскільки за своїм статусом Голова Верховної Ради не може бути обмежений у праві виступати самостійно, захищаючи закон, який є чинним, з урахуванням того, що правовою позицією Верховної Ради України в конкретних правовідносинах є сам закон. Ці повноваження не можуть оскаржуватися депутатами в конкретних випадках, якщо правозастосування спирається на процедури, обумовлені конституційним статусом Голови Верховної Ради України. Це також стосується і всіх судових про-

ваджень, коли позови в порядку цивільного, господарського та адміністративного судочинства фізичними і юридичними особами адресуються до Верховної Ради України як юридичної особи (органу) публічного права.

Історія молодого українського парламенту поки що не відрізняється багатою практикою в цій сфері, коли в конституційному провадженні оспорується пряма дія конституційних функцій і повноважень Голови Верховної Ради, однак прийняті Конституційним Судом рішення вже роз'яснили деякі аспекти конституційного конфлікту стосовно підписання й оприлюднення законів, якщо Президент України за наявності застосованої процедури утримався від виконання цієї функції. Ми є свідками, коли відбувається формування посади Голови Верховної Ради України і кожний політик, який очолював цей важливий пост, вносить нові елементи у створення авторитету високопосадової особи й образу як Голови, так і всього парламенту в цілому.

Важливою організаційною одиницею, процесуальною фігурою взаємовідносин Верховної Ради з Конституційним Судом є постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України. Відповідно до предмета парламентського права правосуб'єктність постійного представника є унікальною, оскільки призначення на цю посаду здійснює Верховна Рада України за поданням Голови Верховної Ради України. Такою особою має бути визнаний фахівець-науковець у галузі конституційного права, який за своїм статусом і визаною компетенцією у сфері конституційного права виконує широкі процесуальні обов'язки, повинен безпосередньо брати участь у кожному пленарному засіданні Конституційного Суду України, готувати матеріали за запитами судді-доповідача у конкретних справах, брати участь у дебатах у конституційному провадженні на пленарних засіданнях Конституційного Суду України. Володіючи категоріями наукових і законодавчих доктрин у кожній сфері застосування конституційних принципів, норм і окремих положень, постійний представник Верховної Ради без обмежень допитується (без обмежень часу) при розгляді судових справ суддями Конституційного Суду і сторонами конституційного провадження. Його завдання полягає в тому, щоб виявляти і розкривати смисл закону або окремих норм, понять, термінів, які вживаються стосовно їх конституційного значення. Постійний представник Верховної Ради зобов'язаний обґрунтовувати конституційність і захищати закони, пояснювати правову позицію щодо всіх аспектів законотворення, спираючись на представницьку функцію Голови Верховної Ради України. Він повинен надавати наукові і фак-

тичні (процесуальні) докази конституційної відповідності закону або окремої його норми. Важливе значення для конституційного провадження має надання постійним представником об'єктивної і повної інформації відносно проходження законопроекту в комітетах Верховної Ради (справи законопроекту), предметного врегулювання законом суспільних відносин, системного підходу в аналізі закону як правового явища. Участь постійного представника Верховної Ради України у конституційному судочинстві не може бути самостійною без погодження з позицією у кожній справі Голови Верховної Ради України, якому він безпосередньо підпорядкований і підзвітний, а тому процесуальна функція в конституційному провадженні базується на виявленій довірі захищати інтереси парламенту у законодавчій діяльності як з боку Голови Верховної Ради України, так і парламенту в цілому.

Таким чином, по суті статус постійного представника у Конституційному Суді виявляє квазі-представницький характер застосування ним професійних якостей, а не політичних інтересів, що накладає особливий обов'язок на постійного представника – бути поза політичною кон'юнктурою, не допускати будь-яких особистих уподобань, спиратися лише на глибокі знання предмета конституційного права. Для парламентського права місце і роль постійного представника в Конституційному Суді були обумовлені спочатку практичним залученням представника Верховної Ради України з числа народних депутатів України згідно зі статтею 72 Закону України «Про Конституційний Суд України» (1996 р.), оскільки в цій нормі раніше імперативно встановлювалось обов'язкове залучення до конституційного провадження представника органу влади, акт якого оспорується в Конституційному Суді України.

20 травня 1999 року Верховна Рада України прийняла спеціальну Постанову «Про участь постійного представника Верховної Ради України у конституційному провадженні», що забезпечує легітимний характер діяльності особи, яка не має статусу депутата, проте якій парламент довірив виконувати на професійній (юридичній) основі функції захисника інтересів парламенту. Такий організаційно-правовий підхід показав ефективність моделі професійного представництва фахівцем конституційного права і дозволив через постійного представника Верховної Ради (обраної особи) сприяти конституційному провадженню, використовуючи досвід і знання конституційного права, як і всієї правової системи у дослідженні спору або у розгляді справ про офіційне тлумачення норм Конституції, що прийняті до провадження Конституційним Судом України. Слід також враховувати

важливе положення внесених змін до Конституції України Законом № 1401-VIII від 02.06.2016 р., зокрема частиною другою пункту 16¹ (Розділу XV щодо правосуддя) передбачено таке: «представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах виключно прокурорами або адвокатами здійснюється з 1 січня 2020 року».

Розглянувши деякі конституційні складові системи парламентського права, треба зосередити увагу на організаційних, процесуальних відносинах – парламентських процедурах, за якими здійснюється парламентська діяльність, спрямована на реалізацію функцій і повноважень парламенту у законодавчій сфері, а наявність інституцій (суб'єктів парламентського права) при реалізації їх статусу формує наше уявлення про складний механізм забезпечення внутріпарламентських відносин.

Парламентське право включає важливий інституціональний блок, що відображає проблематику правового статусу, структури, компетенції, порядку формування, внутрішньої організації Верховної Ради, а також усі сфери діяльності народних депутатів України. Кожен з них обумовлений сукупністю відносин, які з урахуванням конституційних засад регулюються нормами матеріального та процесуального парламентського права. Це дає цілісне уявлення про призначення Верховної Ради України як джерела законодавчої влади, а також можливість визначити місце парламенту у системі розподілу влад – відносинах міжінституціонального характеру.

Конституційна цінність процедур, які формують парламентське право як цілісне правове явище, полягає в тому, що вони забезпечують реалізацію правосуб'єктності, що гарантовано Конституцією. Водночас парламент повинен рахуватися з такими ж конституційними гарантіями інших інститутів влади. Парламентське право дозволяє на конституційній основі проявлятися парламентаризму як особливій системі управління державою, структурно і функціонально обумовленій принципом розподілу влад, верховенством права з провідною роллю парламенту в інтересах і з метою реалізації конституційного закріплення повновладдя народу. Саме влада народу, яка забезпечується силою держави, отримала втілення не тільки у функціонуванні державних інститутів публічного права, а й у Конституції, яка їх встановила і водночас обмежила юридичними імперативами належного народовладдя як безпосереднього, так і представницького.

У рішеннях Конституційного Суду України парламентські процедури знаходять оцінку щодо всього стану конституційності, якщо вони не нале-

жать, зокрема, до сфери самоорганізації у діяльності політичних фракцій у парламенті, комітетів Верховної Ради України, власне і самих народних депутатів України. Конституційний Суд України неодноразово з різних причин ухвалював рішення, що торкалися діяльності парламенту за існуючими процедурами. Однак у порядку конституційного контролю чи шляхом офіційної інтерпретації норм, які визначають статус парламенту, його комітетів, політичних фракцій і коаліції, не можна впливати на обсяг їх регулювання, оскільки це є виключно прерогатива Конституції України і законів України.

Рішення Конституційного Суду не можуть виступати у традиційному розумінні джерелом права, оскільки вони не мають сили нормативності і тому не можуть конкурувати із законодавчою компетенцією парламенту. Проте з позиції охорони Конституції України (як головна функція Конституційного Суду) вирішальне значення, наприклад, має процедура підготовки законопроекту про внесення змін до Конституції України, навіть якщо суб'єктом публічної влади – Президентом України – вноситься нова редакція Основного Закону, який не може бути прямо направлений для схвалення всеукраїнським референдумом.

У Регламенті Верховної Ради України передбачена процедура, яка має на меті отримання висновку Конституційного Суду України про відповідність законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Згідно з Рішенням Конституційного Суду України № 6-рп/2005 від 5 жовтня 2005 року Верховна Рада України встановила порядок, що після прийняття постанови про звернення Верховної Ради України до Конституційного Суду України стосовно законопроекту про внесення змін до Конституції України, поданого відповідно до частини першої статті 156 Конституції України, у парламенті проводиться голосування щодо

прийняття в першому читанні законопроекту, яким передбачається виділення коштів з Державного бюджету України на проведення всеукраїнського референдуму щодо будь-яких змін за обсягом до Конституції України.

Отже, прямого каналу зв'язку між таким законопроектом щодо змін до Конституції України і волевиявленням народу шляхом схвалення (відхилення) на всеукраїнському референдумі не вбачається, оскільки механізм народного голосування пов'язаний з виділенням спеціальних коштів з Державного бюджету, що не правомочний зробити жоден орган публічної влади, крім Верховної Ради України.

Важливо підкреслити, що подібна тенденція обов'язкової участі інституту конституційного контролю у Франції (Конституційної ради) в дозволених межах оцінки правотворчості уповноваженими суб'єктами влади полягає в тому, що жодний законопроект, який зачіпає конституційно встановлені засади, за якими живуть держава і громадяни, не може розглядатися в парламенті, якщо його ініціатори (які представляють сферу публічної влади) не дослідили питання про його відповідність Декларації прав людини і громадянина 1789 року у тому виді, в якому Декларація і Конституція тлумачаться конституційною радою (стаття 34 розділу V Конституції Французької Республіки).

Таким чином, рішення Конституційного Суду України дедалі більше впливають саме на принципи, що відображають сутність парламентського права, і його правові позиції складають дієвий та ефективний правозахисний механізм, оскільки застосування конституційних прерогатив Конституційного Суду України сьогодні відносно функціонування суб'єктів публічної влади є абсолютною мірою визначальним.

ЗМІСТ

Введення до процесуального нормативно-правового порядку	3
Схема 1. Компетенція, повноважність Конституційного Суду України та засади його діяльності (статті 147, 151, 157, 158 Конституції України, стаття 1 Закону України «Про Конституційний Суд України»)	5
Схема 2. Склад та порядок формування Конституційного Суду України, порядок припинення повноважень суддів (статті 148, 149 ¹ Конституції України, статті 9, 11, 16, 20, 21 Закону)	8
Схема 3. Організація діяльності Конституційного Суду України	10
Схема 4. Секретаріат Конституційного Суду України	12
Схема 5. Звернення до Конституційного Суду України суб'єктів права на внесення клопотання конституційно-правового змісту	14
Схема 6. Суб'єкти права на звернення до Конституційного Суду України	15
Схема 7. Вимоги щодо оформлення ініційованих клопотань (звернень) суб'єктів права на звернення до Конституційного Суду України.	16
Схема 8. Суб'єкти відправлення конституційного судочинства (статті 70, 71, 72 Закону)	18
Схема 9. Порядок прийняття звернень та їх попередня перевірка Конституційним Судом України (статті 55, 56, 59, 60, 74, 77 Закону)	19
Схема 10. Звернення з конституційною скаргою	22
Схема 11. Суб'єкти права на конституційну скаргу	23
Схема 12. Особливості провадження у справах щодо відповідності Конституції України (конституційності) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою (статті 77, 78 Закону)	24
Схема 13. Здійснення конституційного провадження	28
Схема 14. Акти, які приймаються в результаті розгляду справ Конституційним Судом України (статті 83–96 Закону)	29
Схема 15. Виконання рішень і висновків Конституційного Суду України (стаття 151 ² Конституції України, статті 97, 98 Закону)	30
Схема 16. Форми розгляду справ на засіданнях та пленарних засіданнях Конституційного Суду України	31
Схема 17. Докази у конституційному судочинстві	32
Схема 18. Загальні правила (основи) оцінки доказів (пункти 3, 4 статті 59, пункти 1, 2 статті 69, пункти 1, 2 статті 72, пункти 2, 3 статті 78, пункти 1, 2 статті 89, пункти 1, 2 статті 92 Закону)	33
Схема 19. Правовий статус Постійного представника Верховної Ради України у Конституційному Суді України та форми його діяльності	34
Додаткова інформація щодо юридичного смислу окремих термінів для праворозуміння	35
Конституційна скарга: процесуальні стадії і форми забезпечення її реалізації	36
Деякі питання парламентського права стосовно Голови Верховної Ради України та представництва і захисту інтересів парламенту у Конституційному Суді України	40

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУДОВИЙ ПРОЦЕС

(схеми нормативно-правової логістики)

Додаток до науково-методичного посібника
«Конституційне правосуддя в Україні»

(при підготовці були використані матеріали Посібника для народних депутатів України:
Верховна Рада України «Конституційний судовий процес». – К.: Парлам. вид-во, 2017. – 52 с.)

Технічний редактор *М.С. Чабан*
Комп'ютерна верстка *С.Я. Кожмана*
Коректор *Г.М. Руденко*
Художнє оформлення обкладинки *Є.Ю. Музиченка*

Підп. до друку 10.02.2020. Формат 60×84¹/₈. Папір офс. Гарнітура «Times». Друк офс.
Ум. друк. арк. 5,58. Обл.-вид. арк. 5,67. Наклад 300 прим. Зам. 50.

Віддруковано у ТОВ-Видавництві «ЛОГОС»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 201 від 27.09.2000 р.
01030, Київ-30, вул. Богдана Хмельницького, 10, тел. 235-60-03